

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5093

491.99(077)

U-25

1880

491.99 (077)

Մ-25

ԱՊՊԱՅԻՆ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱԶԻԱՐՀԻ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՀԱՄԱՐ

5640
38

ՅՐԻՒՆՑ

Ս. ՄԱՆԳԻՆԵԱՆ.

ՔԻՖԼԻՍ

Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի Տպարանում

1880

2010

2002

և ընթերցմունք: Իբրև Համեմատութիւն մեր յատնած մտքերին, առաջարկում ենք ընթերցողին աչքի առաջ ունենալ նաև Պալատանեանի «Բնդհանուր տեսութիւն արևելեան նոր գրաւոր լեզուի Հայոց» գրքուկի առաջնորդող խօսքերը ժողովրդական բարբառներէ մասին (երես 4—7):

Գալով ուսուցանելու եղանակին՝ ընթերցողը պէտք է դարմանաչ, որ առաջիկայ ձեռնարկը «այբբենարան» ևս կոչուած է բաց սովորական վանկեր և հեգեր և առանձին տառեր չէ պարտաւոր իւր մէջ, այլ միայն պատմութիւններ և ընթերցանութեան հատուածներ:—1869-ին Պետերբուրգի Հայ ուսանողներէ աշխատութիւններէ 2-դ տետրակով, «Հայերէն կարգաւ և գրել ուսուցանելու հրահանգ» վերտառութեամբ՝ մենք պատերազմ չաշխտեցինք մեր Հին «այբ—ժէ—ճէ—ուպի» ուսուցանելու եղանակին: Տ. Ղևոնդեանցը իւր «Մայրենի լեզուի» առաջին հրատարակութեան մէջ չաշխտեց, թէ այդ տետրակին հետեւեց, և մինչև այս օր էլ մեր շատ ուսումնարաններում թաղաւորում է իւր այդ եղանակով: Գրեթէ այդ «Մայրենի լեզուի» հետ ի միասին թէս դոսիպումն էլ մի ուրիշ այբենարան հրատարակուեցաւ (*), որի հեղինակը մեր տետրակը նմանապէս գովելով՝ մի արժանի ուշադրութեան նկատողութիւն էր արել: Այն է, թէ «այբ, ժէ, ճէ, ուպի» փոխարէն մեզ այժմ առաջարկում էք՝ «ա—ժը—ճը—ուը», և եթէ այն սխալ էր, այս էլ ուղիղ չէ, միայն այն դանդաղութեամբ, որ այն գոնէ մեր նախնեաց սրբութիւնն էր: Արևատար իրաւունք ենք տալիս, թէ եթէ մանուկներն առաջ «մայր» կարգաւ փոխարէն կարգում էին «մենայբբէ», այժմ նոքա կարգում են «մէայբ», որ նոյնպէս այլանդակութիւն է և առաջուանից մեծ յառաջադիմութիւն չէ:—Մեր այժմեան ձեռնարկը այս այլանդակութիւնը վերացնում է լիովին նորանով, որ բազմապէս Հնչիւնները անխախտօրէն այլ ևս երբէք չը պէտք է Հընչին մանուկները. բաց այս մասին բացատրութիւնը պէտք է կարգաւ:

Բացատրութիւնները ցոյց կու տան, որ ուսուցանելու կղա-

*) Ախտա որ օրինակը մեր ձեռքը չ'ունենալով՝ նորա ձեռք անունն էլ չենք յիշում, բայց որքան մեզ յայտնի է, այն հեղինակը է հանգուցեալ սրբազան Այվազովսկին, որ և դժուար չէք ձանաչել յոգուածների ընտիր և նորան յատուկ լեզուով:

նակի նորութիւնը միայն այդ չէ: Այլ այն՝ 1) որ խօսելու—վարձութիւններից բնականապէս ծագում է մանուկի համար գրելու կարօտութիւնը, 2) մանուկն էնքը կազմում և գրում է իւր այբբենարանը, 3) գրելու վարժութիւններից բնականապէս ծագում է յարգու—յարգութիւնը, որով և գործքը պատկուում է:—Այս եղանակը լիովին մշակել է Ֆրեդրիկ Օտտոն, որ այս հարցի մէջ այժմ առաջնակարգ հեղինակ է:

Բացի այս, չոյս ունինք, ուսուցիչները գոհ կը լինին մեզանից որ բազմութիւ գործնական ցուցմունքներով առաջնորդութիւն ենք տալիս ուսումը կենդանացնել, մանուկներին հետաքրքրել նաև այնպիսի արհամարհուած և իբր թէ աննշան բաներով, որ մանկական կեանքի իսկական աղն ու համեմն է: Միայն չը գիտենք, թէ ո՞րչափ գոհ կը լինին նոքա, որ այսուհետև նոյապէտք է շատ աւելի աշխատել տանք և գիտակցութեամբ խորհել տանք իւրեանց իւրաքանչիւր քայլը: Մեր ձեռնարկը—ծոյբերի համար չէ. թող նոքա իւրեանց բռնած շաւիղը շարունակեն, ինչպէս որ մինչև այս օր արել են:—

Նոյն որ ընտրած նիւթին է վերաբերում, մենք պէտք է ցուելով ասենք, թէ «ընտրութիւն» բառը անտեղի է այստեղ գործածել: Որովհետև մենք ոչ թէ ընտրել ենք, այլ այն ամենից օգուտ ենք քաղել, ինչ որ այս տեղ կամ այն տեղ ցիրուցանեղած սպազբուած գտել ենք: Թէ և առաջ բերած կտորներից արդէն պարզ երևում է, որ մեր ժողովուրդը շատ այդպիսի բաներ ունի հիւսած, բաց դժբախտապէս գեռ չեն հրատարակուած, գուցէ այն պատճառով, որ աննշան բան են համարուած: Բայց չոյս ունենանք, որ մօտակազ սպազաչում նոքա կը սպազբուեն, և այն ժամանակ ի հարկէ հնար կը լինի նոցա մէջ արդէն աւելի յարմար ընտրութիւն անել:—Բայց և այս առաջ բերած կտորները մեծ արժէք կ'ունենան այն անխղմնակալ բանասէրները, ուսուցիչները և ծնողները աչքում, որոնք գիտեն, թէ ո՞ր աղբերից մանուկի միտքը զարգանում և նորա լեզուը զօրանում է: Նրախտապարտ սրտով չիշենք Սրուանձտեանին, Արիտտիէս վ. Տ. Սարգսեանցին, Գեղամեանցին, Հանգուցեալ Մեանտարեանցին, Տ. Ղևոնդեանցին և միւսներին, որոնք սպազբութեամբ պահպանել են գոնէ մի քանի նշխարներ ժողովրդեան բերանից և անհետանալուց ազատել են. երանի թէ հետևողներ շատ գտնեն: Մնորհակալութիւն ենք չաշխտում և Ք. Տ. Ալէքսանդրեանին, որ ամենայն վեհանձուութեամբ մեզ յանձնեց իւր

ձեռագիր հաւաքածուները նոցանից օգուտ քաղելու համար:—
 Հասկանալի է, որ այս նիւթերը ^{*)}, այն է պատմութիւն-
 ներն ու չաւեւութեանը, միշտ նոյնութեամբ չենք բերել ինչ-
 պէս որ տպագրուած գտանք, այլ գաւառահանը թարգմանելով
 և փոփոխելով, երբեմն մէջը բան աւելացնելով կամ պակասեց-
 նելով: Մենք ամոստում ենք, որ չաւեւութեանը աւելի հա-
 ռուստ ձեռով չը կարողացանք տպագրել, որովհետեւ աւելի գրա-
 նել չը կարողացանք, բայց և այդ չափով տպագրածը ուսուցչին
 պէտք է կարողանայ դադարիար տալ, թէ ինչպէս երբեմն նա դէպ-
 քէ համեմատ իւրեան չափանի տեղական բանաստեղծութիւննե-
 րով պիտի հարստացնէ մանուկների մտաւոր պաշարը: Ամենայն
 գաւառ իւր մանկական բանաստեղծութիւններն ունի դանազան
 դէպքերի կամ երևոյթների համար, որ գուցէ տեղացի աշակերտ-
 ներին արդէն չափանի են. նոցա գործածելը շատ կարեւոր է լի-
 գուն կազդուրելու համար: Եւ այդ միջոցով ուսումն աւելի ազ-
 դաջին դրոշմ կը ստանայ, որ մեր ձգտումների ամենագլխա-
 ւոր մասն է: Աշակերտը ոչ միայն դասատան մէջն է ապրում,
 այլ աւելի ևս դուրսը, ուր հազարաւոր տպագրութիւններ է ստա-
 նում, որոնց մասին մի գաղափար պէտք է կազմէ: Ժողովրդական
 բանաստեղծութիւնն է, որ նորան այդ ճանապարհով է զբօսեց-
 նում, ուստի և ուսուցչի օժանդակութեամբ նա այն պէտք է
 հասկանայ, սիրէ և պաշտէ: ^{**} — Մնում է ընթերցանու-
 թեան հատուածների մասին մի քանի խօսք ասել: Այդ հատու-
 ածները մենք ենք կաղմել, բայց միշտ առաջարկուած պատմու-
 թիւններ և ժողովրդական ուրիշ առածներն կամ ասացուածնե-
 րն ազդեցութեամբ: Սակայն տարուայ վերջը ընթերցանութեան
 նիւթը նոյն ինքն պատմութիւնները պէտք է լինեն, որ սկզբում

^{*)} Գոցա մէջ շատ բան կայ, որ մանուկները տան կամ մանկական
 պարտէզի մէջ եղած ժամանակ կարող են սովորել, բայց է հարկէ ա-
 ռանց որ և է բացատրութեանց:

^{**} Մինչև անգամ ժողովրդական «նախադարձութիւնները» բանաստեղ-
 ծական ոգի ունին. եթէ ուսուցչի օգնութեամբ մանուկը պէտք է հետզհետէ
 թողնէ թերահաւատութիւնը, նա չը պէտք է արհամարհէ բանաստեղծական
 կողմը, և այս մասով աւելի և աւելի դուրսանալով՝ դիւրաւ կը յաղթա-
 նակէ և իւր թերահաւատութիւնը: Զրմարիտ բանաստեղծութիւնը մաշ է
 թերահաւատութեան համար, որ մանկական հասակում բնականապէս ծա-
 գում է:

լով միայն պէտք է պատմուին, ինչպէս որ բացատրութիւններից
 այս կ'երևայ:—

Մի ընթերցարանի համար է հարկէ առաջնակարգ խնդիր է
 նորա գործածած լեզուն. այս չափանի է: Բայց մենք աւելաց-
 նում ենք, թէ ոչ միայն նոյնպէս առաջնակարգ, այլ գուցէ և
 աւելի նշանաւոր խնդիր է ընթերցարանի բովանդակու-
 թիւնը: Մենք վերը չիշատակած յօդուածներում մանրամասն
 ցոյց ենք տուել, իսկ այս տեղ լով միայն կրկնում ենք, թէ մա-
 նուկներէ համար ընտիր բովանդակութեամբ և ընտիր լեզուով
 յօդուածներ տալիս է լիովին ինքը ժողովրդեան բերանը,
 շատ սակաւ՝ արուեստական բանաստեղծը, և ընաւ ոչ օտար լի-
 զուններից թարգմանողը: Ով այս սկզբունքը բանաւոր պատճառ-
 ներով չի հերքում, այլ միայն չի հաւանում՝ իւր քիմքին և ճա-
 շակին անյարմար համարելով, նորա մասին բացարձակ կերպով
 կ'ասենք, որ նա մանկան բնութիւնը ընաւ չի ճանաչում, ուրեմն
 և վեճել նորա հետ խորհուրդ չ'ունի:

Ժողովրդական բանաստեղծութիւնը ամենընտիր նիւթ հա-
 մարելով մանկան համար, մենք չենք ժխտի, որ նորա մէջ մե-
 քանի անյարմարութիւններ կան: Այսպէս, օրինակ, օտարապէս բա-
 ուեր (պարսկական, տաճկական) և քերականական արտաքին
 ձևերն մեծ ազատութիւն (վրայ—վերայ, ըլնի—լինի, և այլն): Այս
 պակասութիւնը կարելի է վերացնել մաքրելով, որ մենք ևս արել
 ենք մի որոշեալ չափով: Սակայն խիստ մաքրասէր (պուրիստ)
 լինելով, չենք կարծում որ մեծ ծառայութիւն արած լինէինք.
 այս տեղ ծանրութեան սահմանից ծաղրութեան սահմանն անց-
 նելը միայն մի քաջ կայ: Ժողովրդական խօսքը ճիշդ դրականի
 դարձրած լինելով, երբեմն բոլորովին հոգին ու շունչը կորցնում
 է. եթէ ամենայն չամառութեամբ այդ անենք այն ժամանակ ա-
 ւելի լաւ է բոլորովին ձեռք վեր առնենք ժողովրդական բանաս-
 տեղծութիւնից, և էլի թիւնք թարգմանական, արտաքուստ
 կոկած յօդուածներ: Իսկ մենք արդէն այս միտքը անդարձ մեր-
 ժեցնէք:—Բայց միւս կողմից չը մոռանանք, որ ժողովրդ. բանաս-
 տեղծութեան այն պակասութիւնը իսկապէս ամենաչնչին բան է,
 եթէ հաշուենք և նորա անուբանալի գերազանցութիւնները: Մա-
 նուկը ամենահեշտ կերպով կը կարողանայ օտարամուտ բառերի
 փոխարէն հարադատը սովորել, վրայ—ըլնի և վերայ—լինի
 բառերն մէջ ընտրութիւն անել իւր գործածութեանց ժամանակ,

եթէ, և հարկէ, մըշա բուն հայկական հոգւով լեզու է լսել և նորանով է սնուել:

Փողոլորի մասձողութեան ձևը, նորա գործ ածած պատկերները, նմանութիւնները, կարճ, հատու նախադասութիւնները, նախադասութիւնները կապակցութիւնը, շատ նախադասութիւնները կուտակելուց խորշիւր, դերանունները ղեղձիւր, դիմորշ յօգի ճարպիկ գործածութիւնը (պարագայական նախադասութիւնները փոխարէն), և այլն, ահա այս է բուն իսկ հայկականը, որ ժողովուրդը կաթի պէս տալիս է մանկան, և ուրեմն այսքան առաւելութեանց համար՝ շատ էլ լացկան չը պէտք է լինենք, եթէ մի քանի փշեր ենք նկատում նորա բանաստեղծութեան մէջ:— Գրականական լեզուն բարձր է, քան ժողովրդականը, այս ո՞վ կարող է հերքել, և ուրեմն մանուկը պէտք է ձեռք բերէ: Մենք ևս նոյնն ենք ցանկանում, բայց մեր միտքն այն է, որ նա ժողովրդեան արմատով և սննդով ձեռք բերէ այն: Այս է պատճառը, որ, ինչպէս բացատրութիւններից կը տեսնենք, մեր առաջարկած եղանակում իօնելու վարձուքները շատ մեծ և նշանաւոր տեղ են բռնում, որով մանուկը կարող է ժողովրդական բարբառից գրականական բարբառի ձևերին է ընտելանում, և իօնելու ժամանակ նոյն գործ է ածում: Ուրեմն մանկան լեզուն հետզհետէ հարստանում է և այնպէս աղքատ չէ մնում:

Այժմ բնականապէս խնդիր է չառաջանում, իսկապէս արդեօք մենք ինչո՞վ ենք զբաղեցնում մանուկին, լեզուով թէ մի ուրիշ բանով: Մեզանում սովորութիւն է դարձած գրել—կարդալու գլխաւոր կամ միակ նպատակ համարել դպրոցի առաջին տարուայ ժամանակ:— Բայց ընթերցողը պէտք է համաձայնէ մեզ հետ, թէ ոչ թէ գրել—կարդալը, ոչ թէ (գատարկ) լեզուն է գլխաւոր բանը, այլ այն, որի համար որ լեզու է գործ ածվում, բովանդակութիւնը, ուղիղհամոզութիւնը, մտաւոր զարգացումը (որի մէջ համարում ենք և բարոյականը): Այս է գլխաւորը և այս արտադրութիւնը և համալսարանը համար պիտի գործ ածուի լեզուն (բանաւոր և գրաւոր): Բովանդակութիւնն է հիմք, արմատ, որի վերայ որ կանգնած է կամ որից որ ծլում է լեզուն: Ուրեմն դարձեալ կըրկնում ենք, թէ ծանօթութիւններ ձեռք բերելու համար ի սօսակցութիւնները մեծ տեղ պէտք է բռնեն ուսումնարանում, որ մեզանում սովորութիւն չէ դարձած կամ թերի է կատարվում:

Եթէ մենք կամենում ենք աշակերտի մտաւոր զարգացումը, նորա աշխարհածանօթութիւնը լացնացնել, և հարկէ մենք պէտք

է աչքի առաջ ունենանք նորա հասակը, նորա զարգացման աստիճանը: Նա նոր է դուրս եկել ընտանիքից և դպրոց մտել, և ուրեմն որպէս զի նա բոլորովին իւր կապը չը կտրէ ընտանիքի հետ և միանգամայն անձանօթ աշխարհք չը մտնէ, մենք զբաղեցնում ենք նորան «ընտանեկան աշխարհքով»: Այս տեղ են մանուկն ոչ միայն ծնողները և զաւակները փոխադարձ շարաբերութիւնները, այլ և ընտանեկան ուրախութիւններն ու վշտերը, հանդէսները, տոնակնքութիւնները, դերաստանի անդամի բացակայութիւնը, մահը, ընտանեկան շրջանի գաղափարները, մտքերը, շրջահայեացքը, աշխարհածանօթութիւնը, նախապաշարմունքները, բարբը, սովորութիւնը, վարբը, մէկ խօսքով՝ կեանքը: Եւ այս բոլորը ոչ թէ չոր ու ցամաք պէտք է պատմուի, մանուկներից մի մի փիլիսոփայ շինելու համար, այլ նոցա պէտք է մտցնել բուն իսկ կեանքի մէջ, որպէս զի այն տեղ ապրին, ինչպէս որ ինքը ժողովուրդը ապրում է, որ նոյն տպաւորութիւնները դուրս բերեն, ինչ որ ժողովուրդն է ստացել, իսկ այս ամենը ամենագեղեցիկ կերպով պատկերացած է ժողովրդական բանաստեղծութեան մէջ: Հասկանալի է, որ մանուկը ոչ միայն բանաստեղծական կեանքով պէտք է ապրէ, այլ և իրական կեանքով: Մի օր անձրև է գալիս, մի օր ամբողջ քաղաքը կամ գիւղը որ և իցէ պատճառով, ասենք սովի կամ հրդեհի պատճառով, շփոթի մէջ է, մի օր մի եկեղեցական հանդէս է, զբօսնելու ժամանակ մի օր կամուրջ տեսան, ջրաղաց տեսան, առաջին ծաղիկ տեսան, այգեկութ տեսան, և այլն. այսպիսի դէպքերից մըշա օգուտ պէտք է քաղել և, մանուկների զարգացման աստիճանի համեմատ, նոցա ծանօթութիւնը պէտք է հարստացնել: Եւ ուրեմն բանաստեղծական և իրական կեանքով մանուկի ծանօթութիւնը բնութեան, մարդու և Աստուծոյ մասին կը հարստանայ, որ և ուսումնարանի գլխաւոր գործն է. այսպէս էլ պէտք է լինի միւս տարիներում, բայց և հարկէ մտաւոր շրջաններն աւելի ընդարձակելով աշակերտի ըմբռնողութեան և աշխուժութեան համեմատ և ոչ թէ ձեւական կարգաբանութեան (սխտեմայի) համեմատ:

Մեր միտքն էր ցոյց տալ, թէ լեզուն դպրոցի մէջ առաջին տեղը չի բռնում, բայց իւր երկրորդ տեղովը աւելի ուժեղանում, զօրանում, կազմուրվում է, աւելի հաստատ արմատ է ստանում ապագայում ծաղկելու համար:

Այս բնահամար նկատողութիւնները նորա համար արեցինք,

որ բացատրութիւններն մէջ պատահած շատ տեսակ մանր նկատողութիւններն խորհուրդը ըմբռնուի, և որ ստիպուած չը լինինք այն տեղ խօսքի կապը ընդհատել ընդհանուր խորհրդածութիւններով:

Վերջապէս այս ձեռնարկը ուսուցիչներն բարեմիտ դատաստանին չանձնելով, տայ Աստուած որ նա շատ բարեկամներ դռնէ իւր համար, և այնպէս արդեամբ ծառայէ քործին, որպիսի փափագով որ լոյս աշխարհք է թողնում նորան

ՅՕՐԻՆՈՂՐ:

1880 թ. ապրիլի 16-ին

Տ փ խ է ս:

ԾԱՆՕԹ. Այս զբոյսն հետ աւելի լաւ ծանօթանալու համար, խորհուրդ ենք տալիս ոչ թէ դիտել ի գլուխ կարգալ՝ ինչ կարգով որ գեղքը տպագրուած է, այլ իւրաքանչիւր պատմութիւնից յետոյ կարգալ նախ նորա համապատասխան ընթերցանութեան հատուածը, ապա և նոցա համապատասխան բացատրութիւնը, որոնք իբար հետ մի ամբողջ մտութիւն են կազմում:

ՆՈՅՆ:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՃՆՃՂՈՒԿ

(Առաջին պատմութիւն):

ԽՕՍՍԵԼՈՒ ՎԱՐԹՈՒԹԻՒՆ

Բուն լեզուի դասերը բոլորովին պէտք է բաժանել բովանդակուած թիւերը հասկացնելու դասերից, այս վերջին դասերը այսուհետեւ մենք կը կոչենք բարոյակրթական դասեր:

Որպէս զի «Ճնճղուկ» բովանդակութիւնը ճիշդ ըմբռնուի, դեռ այդ պատմութիւնն չը պատմած՝ մանուկներին կանխապէս հարցմունք պիտի առաջարկուի, թէ արդեօք հացկերոյթն ի՞նչ պէս է պատրաստվում և կատարվում հարսանեաց հանդիսին, ուխտագնացութեան ժամանակ, դիւղական ամառանոցում կամ հողոց հացին (քելեխին), ուր մանուկները մօտաւորապէս բոլոր այն հանգամանքները պէտք է չիչեն, որոնք պատմութեան մէջ ևս պատահում են. նորա այսպէս կը պատրաստուին պատմութեան համը լիովին ճաշակելու:

Այս նախապատրաստութիւնից յետոյ՝ ուսուցիչը բերանացի պատմում է բովանդակութիւնը և աշակերտներին էլ պատմել է տալիս:

Պատմութիւնն անելուց յետոյ էլ՝ չաճող հարցմունքներով մանուկները դիտակցաբար պէտք է ըմբռնեն (որ անշուշտ խիտոյն կը զգան), թէ պատմութիւնը զուարճաբանութիւն է, որով ճընճ-

դուրը ոչխարի տեղ է նկարագրուած:—Ահա բարոյակրթական դասի ընթացքի համառօտ նկարագրութիւնը: Այս կատարելուց չետոյ մի և նոյն պատմութեան հետ կապուած ուսմունքները զանազան դասերի միջնորդութեամբ ճիւղաւորվում են: Երգուի դասում լեզուական մասը կը քննուի, բնագիտութեան (գինս-դական կամ նկատողական) դասում՝ բնագիտական մասը, թուաբանութեան դասում՝ թուաբանականը, նկարչութեան դասում՝ նկարչութեան մասը, և այլն: Ուրեմն լեզուի դասը թէ և զուգընթաց, բայց բոլորովին բաժանուած է բարոյակրթական դասից:—

Մենք այժմ առաջ կը բերենք բուն լեզուի մասը:

Նրբ որ վարժապետը ամբողջապէս բերանացի ինքը պատմել է և աշակերտներին պատմել է տուել, այնուհետև բառ առ բառ սովորեցնում է նոյնը բերան առնելու:—Այս նպատակով վարժապետն իւրաքանչիւր նախադասութիւնն ասում է առանձին և ապա նոյնը ասեցնել է տալիս աշակերտներին, մեծ խնամք ունենալով նոցա լսողութիւնն ու արտասանութիւնը սրելու համար:

Դժուար է արտասանվում ա, ա, ք, ք, ք երկու բաղաձայնները միատեղ, օրինակ՝ ճը՞՞՞-դուի, ա-նել, ք-ա-ցին դա՞՞՞ ան-լու: Եթէ աշակերտը դժուարանում է արտասանել՝ մի աջն այս ժամանակ վարժապետը էլ ամբողջ բառը չի ասել տալիս, այլ կանգ է առնում, դժուար վանկի ձայնաւորը հնչեցնել է տալիս, և հետզհետէ այն վանկի բաղաձայնները մի առ մի ձայնաւորին միացնելով՝ ամբողջ դժուար վանկը կազմել է տալիս: Այս եղանակի բացատրութիւնը առ այժմ դեռ չը տալով, օրինակ կը բերենք՝ ք, ըն, ընճ, յը՞՞՞—ա, պա, ա—ա, նա, ք—ա, ան, անգ, ք—ք:

Իսկ այն բաղաձայնները մէջ, ուր ը ձայնաւոր է հնչում, պէտք է նոյնը պարզ հնչեցնել տալ, զոր օր. կտուր—կը, տուր ժուեցի—իւր-ուե..., խիցեցի—խը-իւե... թռան—թը-ռան, և այլն: Բայց շատ անգամ՝ բաղաձայնների կուտակութիւնը միայն աչքին է երևում, իսկ արտասանութեան ժամանակ նոքա բաժանվում են, որովհետև զանազան վանկերին են պատկանում, ուրեմն աչքով էլ պէտք է հնչեցնել տալ, որ առանց դժուարութեան կը կատարուի. զոր օր. շորալու—շոր-նա..., բերքի—բեր-դի, (երեք բաղաձայններ օրինակ) գա՞՞՞ք-բու—գանգ-տե... Բ՛՛բուլի—բըմբու..., և այլն:

Արտասանել պէտք է այնպէս, ինչպէս որ սովորական է,

Ե ոչ թէ ինչպէս որ գրվում է, զոր օր. բերքի, աղչիկ—և ոչ բերքի, աղչիկ:

Աշակերտը երբէք չը պիտի է հնչէ բաղաձայն հնչեալ առանցին, այլ միշտ այն վանկի ձայնաւորի հետ, ուր որ բաղաձայնը պատահում է օրինակ՝ եթէ աշակերտը սխալ հնչմամբ արտասանում է շ պանելու, նորան չը պէտք է ասել տալ * և շ ալ՝ ա, պա, ոպա, և ոչ՝ ա, պա, շպա, չետոյ մի անգամ էլ աւելացնելով՝ սպա և ոչ շպա:—Պարզ ձայնաւորների մէջ պէտք է հաշուել նաև * երկբարբառը, իսկ միւս երկբարբառները (այ, իւ, և այլն) թէ և նմանապէս ձայնաւորներ են, բայց արդէն մանուկներն ինքեանք կը նկատեն, թէ դոքա բաղաձայնաւոր են:—Այս վերջինների վարժութիւնն էլ մեծ խնամք կը պահանջէ:

Այս պատմութեան մէջ բոլոր հնչեւները պատահում են բացի շ, * (բառի սկզբում) և ք. սակայն խօսակցութեանց ժամանակ այնպիսի բառեր կարելի է գործածել, որ այդ հնչեւներն էլ մէջը մտնեն: Ուրեմն ամբողջ այբուբենի արտասանութիւնը կը վարժուի հէնց առաջին պատմութեան ժամանակ: Նմանապէս հնչեւներով կազմուած բառերը միտան պէտք է ասել տալ, սկսանք սրելու համար, զոր օր. քերդ, դառա, քուել (ք, պ, փ), և այլն:

Այս բոլոր կանոնները ճշգրութեամբ պահպանելով՝ աշակերտը պէտք է սովորէ սուր լսել և ճիշդ արտասանել: Եւ սխալը նախ ոչ թէ վարժապետը պէտք է ուղղէ, այլ աշակերտները պէտք է սովորեն միշտ ուշադիր լինել իւրեանց ընկերի արտասանութեան, որպէս զի նախ իւրեանք ուղղեն, և ապա թէ ուսուցիչը՝ եթէ դեռ էլի հարկաւոր կը լինի:

Ոչ որ մէկը ուղղտ ստաց, այն պէտք է կրկնեն միւսները կարգով կամ բոլորը միտան: Նրդեցիկ կամ տաղտկաձև խօսակցութիւնը տեղի չը պէտք է ունենայ: Ով որ վատ է արտասանում, նա խմբից առանձին պէտք է վարժուի: Այնչ կիսակատար չը պէտք է թողնել, այլ համբերութեամբ և շարատելութեամբ սովորութիւն պէտք է դառնայ ճշգրութիւնը ամենայն բանի մէջ. ժամանակի այս կորուստը՝ ապագայի համար գեւտ կը լինի:

Այսպէս առանձին առանձին նախադասութիւնները վարժեցնելուց չետոյ՝ պէտք է բոլորը կրկնել տալ ամբողջութեամբ և կարգով:—

Այս հասակում թէև արտասանութիւնը մեծ խնամքի է կարօտ, բայց լեզուի դասը միայն գործնով չը պէտք է բաւարարուի:

կանանայ: Լեզուի դատով ևս բովանդակութիւնը աւելի ճիշդ պէտք է ըմբռնուի. գաւառականը գրականական ձև պէտք է ստանայ, աղքատ լեզուն պէտք է հարստանայ: Ուստի բովանդակութիւնն ըմբռնել տալու համար այս տեղ այն մասն առաջ կը բերենք, որով մանուկի պահասաւոր լեզուն կազդուրուել և դարգանալ կարող է. յայտնի բան է ուսուցչին թողնելով, որ ըստ ցարմարութեան նոյնը աւելի ընդարձակէ կամ համառօտէ:—

«Կտուրը ցորեն փռեցի»,—Ե՞նչ փռեցի՝ կտուրը թէ ցորեն. ցորեն—կտրի վերայ: Ո՞ր տեղ փռեցի—կտուրը կամ կտրի վերայ: Գիրքը ո՞ր տեղ դրի—սեղանի վերայ. տախտակը ո՞ր տեղ է—անկիւնում (այս բոլորը ցոյց տալով): «Նրբ որ քար վեր կալայ՝ Ե՞նչ պատահեցաւ. այն ժամանակ ճնճողիկները թռան գնացին. երբ որ արեգակը դուրս է գալիս, այն ժամանակ լոյս է լինում. երբ որ—այն ժամանակ: (Այսինքն՝ երբ որ լսելիս, միշտ պէտք է սպասենք մի այն ժամանակ): Արդեօք բոլոր թռչունները թռան. ոչ, որովհետև չետոյ (մէկին) մորթեցին, փետեցին, եփեցին, ուրեմն այն (մէկ) քարը դեպել էր, բայց պատմութեան (խաղի) մէջ այս չէ ասուած: Քար «վեր կալայ» գետնից, քարը ձգեցի գետնից. գիրք վեր կալայ սեղանից (ցոյց տալ), գրքը դրի սեղանի վերայ: «Թըռան» ո՞ր—տանիք: Բերդն ունի տանիք, տունն էլ ունի տանիք. բայց նոքա թռան «բերդի տանիք» գիրքն ունի կազմ—գրքի կազմ, սեղանն ունի ոտներ—սեղանի ոտներ. գրիչն ունի կոթ—գրչի կոթ. դասարն ունի դանակ—դասարի դանակ: Ճնճողուկը միշտ փոքր է, բայց պղինձ կայ փոքր և մեծ. «մեծ պղինձ» ուղեցին մէկ (փոքր) ճնճողուկի համար: Ումնից ուղեցին պղինձը—հարեանից (չէ ասուած խաղում): «Սաղ քաղաքը»—քաղաքի բոլոր բնակիչները ինչո՞վ կերակրուեցան—մէկ ճնճողուկով: «Նրեցներ ժողովեցան»—օրհնելու համար, որովհետև նոցա կարգն այդ է. «աղջիկներ»—դօշակ և քարձ շինելու ըմբուլ հաւաքելու համար. «պառաւներ»—թըռչունը մաշկելու համար, նոցա տան պաշտօնն այդ է. «բեօխուայ, գրիւր» չը ժողովեցան, այլ «տուն թափուեցան», քաղցած վագելով եկան, երբ որ խորովածի հոտը լսեցին. «բեթխուդէք բաղմեցան»—պատուաւոր մարդկանց համար լին տտում «նստեցին», այլ բաղմեցան: Գովբի մէջ ճնճողուկն Ե՞նչպէս է նկարագրած. նա Ե՞նչ ու Ե՞նչ ունի, Ե՞նչ է ուտում, Ե՞նչ խմում (ո՞ր տեղ է խմում), Ինքն Ե՞նչքան է:

Եկտուրը ցորեն փռեցի՝ կտուրը թէ ցորեն
 ո՞րտեղ—Ե՞նչ—Ե՞նչ արեցի—Ինչո՞ւ համար:
 Այսօրինակ վերլուծել և միւս նախադասութիւնները, որով աշակերտը կ'իմանայ, թէ առաջին նախադասութեան մէջ մեանդամ (ես) պահասում է:
 «Տօտիկ»—Ինչո՞ւ համար է, «ուտեն կուտիկ»—Ինչո՞ւ համար, և այլն:
 Առուն ունի եղրիկ. առուն վազող ջուր է. ճնճողուկը ջուր պէտք է խմէ. «ճնճողուկը նստում է առուի եղրիկ՝ ջուր խմելու համար»:
 Ի՞նչ ու ինչ ուղեցին—դանակ և պղինձ: Ո՞վքեր ու ովքեր եկան ուրախութեան սեղանին—և՛ երեցներ, և՛ աղջիկներ, և՛ պառաւներ, և՛ քեօխուայ, և՛ գրիւր, և՛ բեթխուդէք, «երեցներ, աղջիկներ, պառաւներ, քեօխուայ, գրիւր և բեթխուդէք»: Մէկը սպանեց, մէկը մորթեց, ոմանք ըմբլեցին, մէկը եփեց, ոմանք հոտն առան, ոմանք օրհնեցին, ոմանք գովեցին, ամենքը կերան: Ուշադրութիւն դարձնելու է, որ պատմութեան կարգը այսպէս չէ պահպանուած:
 Ճնճողուկէր, երեցնէր, աղջիկնէր, պառաւնէր, բեթխուդէ—
 նէր, և՛ ճնճողուկ թռաւ, բեթխուդէն բաղմեցաւ, բայց ճնճողուկներ թռաւ, բեթխուդէք բաղմեցաւ:
 Չէ պատմուած, բայց հասկանալի է՝ արիւն, կրակ, գոլորշի, հոտ, համ, ամենքը գործունեայ, ուրախ հասարակութիւն, երգ, պար, ծափ:
 Պէտք է գաւառական բառերը գրականի դարձնել, դժուար գրականը գաւառականով բացատրել: «Ճնճողուկ»—ծիտ, «ժողովան»—ժողովեցան, հաւաքուեցան, «դանդատելու»—դանդատելու, «դասար»—սպանդագործ, «պղինձ»—կաթնայ, «սաղ»—ամբողջ, «երեց»—տէրտէր, «ըմբուլ»—փետուր, «քեօխուայ, գրիւր, բեթխուդայ»—գիւղի դատաւոր, նորա հրամանը կատարող, մեծատուն. «տօտիկ»—փոքրիկ ոտ, «եղր»—ափ, «կանդալ»—պտտելով զբօսնուլ:
 Մենք կարող էինք այս վարժութիւնները շատ շատացնել, բայց վերապահում ենք միւս պատմութիւնները համար. մանաւանդ մեր միտքն էլ այն չէր, որ ուսուցիչը բոլորը այնպէս անց կենայ, ինչպէս որ մենք առաջ բերինք: Մեր մտադրութիւնն էր շօշափելի օրինակներով ցոյց տալ, թէ լեզուն պէտք է ուսուցանել (սկզբում) ոչ թէ բերականական կարգաբանութեամբ, այլ ըստ դէպքի պատմուած կամ կարդացած հատուածներով: Նւ ինչ նկատողութիւններ որ արեցինք, այն ոչ թէ այնպէս չոր ու ցամաք

պէտք է աշակերտին աւանդուին, ինչպէս որ մենք Համառոտութեան Համար մէկ մէկի ետեւից շարեցինք, այլ միշտ ընդարձակ կերպով խօսեցնել տալով պատմութեան այս կամ այն կտորի մասին, և յետոյ նորից պատմել տալով՝ ձեռք բերած նոր ծանօթութիւնը ամենայն արուեստով մէջը հիւսել տալով: Եթէ այսպէս ուսուցանուի, այն ժամանակ ի հարկէ վերեւ վարժութիւնները շատ դասերի նւթ կը դառնան, դուցէ 10 օր կամ 2 շաբաթ պահանջեն՝ օրէնք կէս ժամ պարապելով: Սակայն այն ժամանակը պարտաւորը չը պէտք է լինի, թող աւելի երկարի կամ կարճանայ, թող վարժութիւնները աւելանան կամ պակասին, միայն թէ մի անգամ վարժածը հասարակ է: Բռն — ահա այս պէտք է լինի շատ ու քիչ միակ չափը: Մի անգամ ընդ միշտ պէտք է աւելացնենք, թէ այսպիսի վարժութիւնները ծայրէ ի ծայր չը պէտք է անցնել, այլ երբ որ աշակերտները մի մասով մի նոր լույս ստացան — իսկոյն պէտք է վարժութիւնը ընդմիջել և պատմութիւնը նորից պատմել տալ մանուկներին, մանաւանդ թող լերին, որոնք անշուշտ նոր խօսքեր և դարձուածքներ կ'աւելացնեն պատմութեան մէջ (սոսօսիացիօն) և այս միտք չէ, այլ ընդհանրապէս ցանկալի բան է, մանաւանդ որ վարժութիւնների վերջը դարձեալ կարելի է և պէտք է պահանջել այդպիսի դարդարուն պատմութեան հետ նաև պարզ սկզբնականը, թողնելով որ մանուկն ինքը իւր ներքին աչքով համեմատէ, թէ ո՞րքան մէկը մանրամասն և ճապաղ է, իսկ միւսը համառօտ և հաստէ: Թիֆլիսի մանուկը անտեղի կերպով չ հնչելնը աւելացնում կամ պակասեցնում է խօսքերի մէջ, այսպէս էլ ամենայն մանուկ իւր չատուկ թերութիւններն ունի լեզուի մէջ, — այսպիսի բաների համար վարժութիւններ չենք տալիս, աւելի պարտաւորեցնում ենք ուսուցչներին, որ իւրեանք անձամբ դիտեն և դարմանեն մեր ցոյց տուած եղանակով ամենայն տեսակ պակասութիւնները, որ նախագուշակել չենք կարող, բայց անշուշտ կը պատահին:

Թէև այս պատմութեան ժամանակ մանուկները գեա չը պէտք է բաժանեն նախադասութիւնը — բառերի, բառերը — վանկերի, վանկերը — հնչուանքի, բայց որովհետև երկրորդ կամ երրորդ պատմութեան ժամանակ այդ պէտք է անեն, արդէն այժմ նոցա ականջը պէտք է զգայ այդ բաժանողութիւնը իւրեանց շնորհալի արտասանութեամբ, որ ձեռք կը բերուի ինամբով շեշտադրութեամբ և մեղմաձայն, անշտապ խօսակցութեամբ, շեշտելով միշտ միայն ձայնաւորները, որոնց հետ բաղաձայնները

և մի պէտք է ձուլուին, և ոչ թէ անկախութեամբ երկարանալով և անձոռնի աղաղակով հնչուին:

Մենք մուսացանք իւր տեղն ասել, բայց այս տեղ շեշտելով չլեցնում ենք, թէ խմբովին խօսելը ամենազեղեցիկ վարժութիւններից մէկն է լաւ խօսելու ժամանակ, միայն թէ առօրինակութեան բոլոր ձևերը ճշգիւ պահպանելով և չ'աղաղակելով:

ԳՐԵԼՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Առջ քան ի սկսկան գրութիւնն սկսուի, որ ամենուրեքը նախապատրաստութիւններ կատարելուց յետոյ՝ այն է նախադասութիւնները — բառերի, բառերը — վանկերի, վանկերը — հնչուանքի բաժանել սովորելուց յետոյ կարելի է սկսել, ինչպէս յետոյ էլ պատշաճ տեղում կը տեսնենք, այժմ հարկաւոր է մի ուրիշ, նոյնպէս կարևոր, նախապատրաստութիւն սկսել: Այս նախապատրաստութեամբ մանուկը պէտք է վարժուի տառերի ձևերը կազմել առանց դժուարութեան և մի որոշեալ չափ հըմ, ստութեամբ: Եւ որովհետև այս մասը իսկապէս նկարչութեան մաս է, ուստի գրութեան առաջին վարժութիւնները այս ստիլձանում նկարչութեան հետ սերտ կապուած պէտք է լինի որով մանուկները պէտք է սովորեն ուղիղ և ձուռձև դժերը արտգ, մեղմ և հաստատ կատարել, նախ նկարչութեան աւարկաներով, սպա սոսկ միայն (գրութեան) դժերով:

Նկարչութեան աւարկաներ են՝ ճնճղուկ, (ճնճղուկ) ձու, բերդ, դանակ, պղինձ:

Նկարչութեան այս աւարկանները ամենապարզ ձևերով պէտք է կատարուին, զոր օր. ճնճղուկի համար բաւական է նկարել տալ այն թղթից ծալած ծիտը, որ ամենայն մանուկ շինել գիտէ. նորա միջի քառանկուններն ու եռանկունները ամենազեղեցիկ վարժութիւններ են մեր նպատակի համար:

Ինչ որ գրութեան տարրերին է վերաբերում՝ սա այժմ առաջարկում ենք Տ. Սարգսեանցի «Ֆեդագոգութեան օրինակներն» վարժութիւններով բաւականանալ, որը մեզ համար լաւ ապացոյց է, թէ հեղինակը գործի հուսովնը հասկանում է, բայց ափսոս որ իւր բոլոր հմտութիւնը գործ չէ դրել: Մանաւանդ հին սխալը նա էլ է կրկնում, այսինքն մեր ամենադժուար

խորհն կրկնել: Բայց ընդհակառակ ուսուցիչը պէտք է հարցնէ, թէ արդեօք նորա ճանաչում են մի Խճճճճ մարդ, որն բանու- գործն այն է, որ ամենայն անցուդարձ անողին կանգնեցնում և յայտնում է, թէ ո՛ր տեղ ի՞նչ է տեսել և լսել, և թէ աքաղաղը մի այդպիսի խաբարբղան լինելով՝ իւր ամէն մէկ կուղլուվու- ասելով, մի մի լուր է յայտնում բարձրաձայն, ահա լսեցէք (և կ'սկսէ ուսուցիչը պատմել՝ չիշեալ ձայնական նկարագրութեամբ): Երբ որ աշակերտները մի երկու անգամ լսեցին պատմութիւնը՝ նորա այնու ամենայնիւ պէտք է հասկանան, որ ոտանաւորը մի քանի պատահմունք է պատմում.— Մի հաւ է կրել, և միայն աքաղաղը տեղեկութիւն ունի նորա մասին: Նա տեսել է հաւին որ չէր ու չամէջ բերանին խեղուեցաւ: Մինչև անգամ այս դժ- բանատութիւնը պատահելուց առաջ՝ խօսեց՝ նորա հետ և խմ- ցաւ, որ հարս ու փեսին էր տանում այն ընծան: Հարսի մասին էլ տեղեկութիւն ունի այն է՝ նա նոտած է ոսկէ թախտին, Ազա Սօլթանը կուրծիս է հարել, որ Չաչալ Ակրը չանձնեց պը- տիկ լախտին, որ հարսին տանէ, և ապսպրեց Եփել: Հարսն էլ Եփեց ու բաց պատահանը գրեց: Բայց տես որ սե. կատուն և- կաւ և կերաւ: Հինն սե. կատուի մայրը նոտած՝ գլխին վայ է տալիս աղիտորմ, որովհետև գիտէ թէ իւր զուակը անպատիժ չի մնալ: —

Մի անգամ էլ չեղում ենք, թէ այս մանրամասնութիւնները բարոյակրթական դասերում հարեանցի պէտք է չեղուն, իսկ ամե- ամեն մանրամասնութեամբ կը լուսարանունին լեզուի դասերում, բայց առաջնորդող հարցմունքներով, այնպէս որ մանուկները ինքեանք պատմեն, ինչպէս որ իւրեանց ոչժը կը հրանի:

Ի Տ ու ար ար տ ա ս ա ն ու թ իւ ն. Կուչը, հար, ասպրիւ (կը, բս, պը). մնացածը կամ ը—ով պէտք է արտասանել, կամ դանաղան վանկերին են պատկանում: Առանձին նկատելու է հարսն ինչ... որ մանուկները մեշտ վատ են արտասանում: Մենք խորհուրդ ենք տալիս բաղաձայնների այդպիսի աւսուցիչները այնպէս վարժեցնել՝ հարս—նինչ և ոչ՝ հարսըն ինչ: —Աղբիւր (փ), Ակրը (փ):

Ք ե ը ա կ ա ն ա կ ա ն մ ա ո.

Կուղլուվուկու սանամիլը,	Ինչ մէկ հաւ կար,	Ո՛ր գնաց:
Ինչպէս է (կոչական)	պատմած է (պատմական)	հարցնած է (հարցական)

Այսպէս շարունակել, և իւրաքանչիւր նախադասութեան տեսակն ու պակասորդ անդամը դասել տալ (հարցմունքներով):

«Ի՞նչ կար կտուց» (կտցի մէջ). «Չիք ու չամիչ» (Հաւի կտցի մէջ կար չիք ու չամիչ), և այլն:

Ո՞վ ինչ արեց,
 Հարս, պատիկ լախտ, Չաչալ Ակրը, Ազա Սօլթան
 Եփեց բերեց ապսպրեց (Եփել) հարեց

Ինչպէս

Բայց իրողութիւնը այդ կարգով չէր կատարուի ուրեմն ի՞նչպէս է պատահել...

«Ո՛ր է դրել» — «Ո՛ր դրել է», «Ո՞վ է կերել» — «Ո՞վ կերել է», և այլն:

Բ ա ո ե ը ը ա ն գ ա ա ը ու թ իւ ն. «Աքաղաղ» — աքլար, «տա- նամէջ» — կնքուածի մայր և ուրիշ կանանց էլ կ'ասեն՝ չարդանք և դրատկութիւն ցոյց տալու համար, «լախտ» — ձագ, «կարայ» — սե:

Այս բոլորը հին վարժութիւններ էին. ո՛ր է այն, որ այժմ պարբերութեան մէջ — նախադասութիւններ, իսկ նախադասու- թեանց մէջ — բառեր պէտք է որոշել:

Անկրկնութ մարդը (հարցնողը) քանի՞ կտոր բան է ատում — 3

- 1) Կուղլուվուկու սանամիլը,
- 2) Ինչ մէկ հաւ կար,
- 3) Ո՛ր գնաց:

Այս երեք հանգստութեան միջոցները ուսուցիչը նշանակում է ձեւքի շարժմամբ: — Յետոյ քանի՞ հարցմունք է առաջարկում — 9. քանի՞ պատասխան է ստանում — 9, կատուի մայրը քանի՞ կտոր բան է ատում — 3: Թէ ընդ ամէնը 24 կտոր է, աւելորդ ենք համարում աշակերտներին անպատճառ ասել տալ (եթէ լաւ գիտցող կազ, թող ասի), մեղ համար աւելի մեծ նշանակութիւն ունի, որ աշակերտը ականջի զգացում ստանալ, թէ խօսքը ո՛ր տեղ է դադարում, և այդ դադարումներով էլ սղբից մինչև վերջ անսխալ պատասխանէ:

Այս վարժմունքից չետոյ՝ բառեր պէտք է որոշել նախա- դասութեանց մէջ: Լսեցէք առաջին կտորն ի՞նչպէս կ'ասեմ. կուղլուվուկու, սանամիլը (— —). քանի խօսք է — 2: Այսպէս շարունակել մինչև վերջ: Իւրաքանչիւր բառը ոչ միայն ձեւքի

շարժուածքով պէտք է որոշել, այլ և մի գծով պէտք է նշանա-
դել, ինչպէս մենք էլ արեցինք: Գծերն սկզբումը նշանակում է
ուսուցիչը, յետոյ աշակերտները միատեղ խմբովն նշանակում
են իւրեանց փոքր տախտակներում, իսկ նոցանից մէկը մեծ սև
տախտակի վերայ, և այդ վերջին Համեմատ միշտ ամէնուն Հարց-
մունք է առաջարկվում, թէ ո՞ր է սխալուել: Նշանակած գծերը
յետոյ կարդացվում են կամ կարդով կամ խառն. Զոր. օր.—վեցե-
րորդ տողը աջպէս պէտք է լինի գրած:

եւ կըկարգացուի՝ «Հարսն ուր է նստած: Ոսկէ թախտին»: —
Առաջիկայ նոր վարժութիւնները պէտք է գործադրել նաև
«Ճնճղուկի» մէջ: Մանուկները այնտեղն «Համար» —ները և «Աքա-
ղաղի» կոչականները առանձին նախադասութիւններն տեղ կը
Հաշուեն — փոթ չէ առ ժամանակ: Հարցական նախադասու-
թեանց մէջ՝ հական բացն պէտք է արտասանուի Հարցական
նախադրութեանց Հետ ի մի ձուլուած, որովհետև գեղեցկու-
թիւնն այսպէս է պահանջում (ո՛ւրէ և ոչ թէ ո՛ւր—է), բայց
բառերը բաժանելու ժամանակ պէտք է երկու նշան տալ,
մանաւանդ որ վերին արդէն իմացուեցաւ (ուր է դրել—ուր դրել
է), թէ հական բացն մի անկախ անդամ է: Նոյնպէս է Հնչվում
ամբողջ նախադասութեան մէջ՝ Հարս—նի՛նչ, իսկ բառերի զա-
տելու ժամանակ՝ Հարսն ինչ: Այս բաները սկզբում գուցէ շփո-
թեն մանուկին, բայց բանն էլ այդ է, որ միայն սկզբում շփոթ-
ուին և ոչ թէ յետոյ էլ ամիսներով կամ տարիներով. Ճշգուլթեան
և գեղեցկութեան զգացմունքը վաղ պէտք է Հաստատուի:

ԳՐԵԼՈՒ ՎԱՐԹՈՒԹԻՒՆ

Թէ և առաջին նախավարժութիւնները զեւ երկար պիտի
շարունակուին, բայց այս տեղ կարելի է նոյնը արդէն աւելի
զատուորել, նման գծերը միասին գծելով և բաղադրեալները
պարզերից կազմելով:

Նկարչութեան առարկաներ են՝ կատու, աքաղաղ, շուն (լա-
կոտ), թախտ, աղբիւր, պատուհան:

(Նկարչութեան առարկաները մի և նոյն ժամանակ և բնագիտութեան
(գննական ուսման) առարկաներ են, բացի այդ թէ «Ճնճղուկի» և թէ «Աքա-
ղաղի» մէջ բնագիտական նիւթ է նմանապէս եփելը, չորացնել (այն տեղ՝

ցորէն, այս տեղ՝ չիլ ու չամիչ): Այսուհետև բուն բնագիտականը նկար-
չութեան առարկաներից || երկու այսպիսի գծով կը բաժանուի:—Թէ
թուաբանութիւնն էլ ամենայն պատմութեան Հետ կապվում է, պարզ է նորա-
նից, որ այս պատմութեան մէջ (նախադասութիւնների թիւը) և «Ճնճղու-
կի» մէջ (զանազան տեսակ գործող անձիկներն թիւը) թուեր գործ ածեցինք
բայց այս մասին աւելի ասել, քան միայն հարեանցն ակնարկել, մենք չենք
կարող, մինչև որ մի յատուկ դասադիրք չը կազմենք այդ մտքով:

ԿԱՐԴԱԼՈՒ ՎԱՐԹՈՒԹԻՒՆ

Դեւ էլի չի կարող սկսուիլ:

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

գալթներով այրէ մեղապարտին և վրէժն առնէ, բայց իսկապէս
իւր միտքն այն է, որ իւր սիրած արեգակին շտապեցնէ այդպիսի
սով մի վայրկեան առաջ դուրս գալու, և վայելէ նորա լոյսն ու
ջերմութիւնը:

Քերականութիւն. «Արեգակ, արեգակ, դուրս արի»
Հայերէն (Հրամայական):

Հայրն ու մայրը ինչ են արել, ոսկէ բլիթ բերել են և պա-
տի ծակը կրկնել են: Մուկը մէկ բան է արել. կատուն... վաղել
է... կտորել է... և վիթել է: Մէրք (քո) ոսկէ (ոսկեգոյն)...
պատի ծակ (պատն ունի ծակ), գոմշի ոտ (գոմէշն ունի ոտ):

Բ ա ու ե ը ի բ ա ց ա տ ր ու թ իւ ռ ն. դուրս արի (ել), հէք մէք
(հայր մայր), ոսկէ (ոսկեկոյն), չեանէն (չեաւեկոյն), վիթել (թափել):—
Նախադասութիւնները բառերի բաժանելուց չետոյ՝ սկսվում
է նոր վարժութիւն. այն է բ ա ու ե ը ի վ ա ն կ վ ա ն կ բ ա ժ ա ն ու մ ք:

«Արեգակ, արեգակ, դուրս արի»

Նախ կարելի է հարցնել, թէ ո՞ր բառն աւելի երկար է, ո՞ր
բառն աւելի կարճ է. և երբ որ այս հարցմունքի պատասխանը
չի ստացուի, որովհետեւ բառական դժուար է մանկան համար,
և քանի որ այդ հարցմունքով մանուկը բոլոր ուշադրութիւնը
առաջարկած խնդրի վերայ կը դարձնուի, — ուսուցիչը պէտք է իւ-
րաքանչիւր բառը երկար արտասանէ, մանուկներին ղգացնել տալով,
թէ բառերի մէջ ո՞րքան վանկեր կան, կամ աւելի լաւ՝ իւրաքան-
չիւր վանկն արտասանելիս ծափ տալով, ուր արեգակ—3, դուրս
—1 և արի—2 ծափով կ'աւարտուին: Այսպէս շարունակել և միւս
նախադասութիւնները:—Այս վարժութիւնը հետեւեալ չառաջա-
դիմութիւնները համար մեծ նշանակութիւն ունի, ուստի և մեծ
խնամք է կարոտ: Արտասանութեան ժամանակ աշակերտները
ուշադրութիւնը դարձնելու է, թէ իւրաքանչիւր բառ մի, երկու
կամ աւելի այնպիսի հնչիւններ ունին, որոնք երբեք և երբեք կարող
են (ձայնաւորներ), և ծափն էլ միշտ այդպիսի հնչիւններէ ժա-
մանակ է լինում:—Ինչպէս բառերը գծերով նշանակուեցան, այն-
պէս էլ վանկերը կարելի է նշանակել՝ նոյն գծերը համապա-
տասխան մատերի բաժանելով. օրինակ առաջին տողը այսպէս կը
նշանակուի

|| | | | | ուր աշակեր-
տը չետոյ պիտի կարողանայ իւրաքանչիւր կտորը (վանկը)
կարգաւ, որը որ վարժապետը կ'առաջարկի. այժմ ան-
շուշտ նա կը կարողանայ պատասխանել, թէ բառերից ո՞րն

ԱՐԵԳԱԿ

(Երբորդ պատմութիւն):

ԽՕՍԵԼՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Գ ժ ու ա ը ար տ ա ս ա ն ու թ իւ ռ ն. ք (դուրս). «Հերն ու»
«մուկն եկել» — հեր-նու, մուկ-նեկել. Արեգակ (ք):

Բ ո վ ա ն դ ա կ ու թ ե ա ն մ ե կ ն ու թ իւ ռ ն. Այս փոքրիկ
ոտանաւորը միշտ սրբելի է եղել մանուկներին, բայց մեր ման-
կավարժները իւրեանց գլուխը կտորել են մէջը մե խմատո դտնե-
լու և չեն գտել, ուստի և արհամարհել են. այն ինչ նորա մէջ
պարզ երևում է Ժողովրդեան աշխարհածանօթութեան աստի-
ճանը:—Նախ այս տեղ նկարագրվում է ոչ թէ արեւելք, ինչպէս
որ առաջին խօսքերը շփոթեցրել են շատերին, այլ արեւմուտք:
Ուստի բովանդակութիւնը հասկացնելու համար՝ ամենալաւ մի-
ջոց է երեխաներին դուրս տանել զբօսնելու՝ արեւ մայր մտնելու
ժամանակ:—Ցեանում էք այս ոսկէ բլիթը (մուգ գեղնութեան
պատճառով մայր մտնելու ժամանակ—ոսկէ), արեգակի ծնող-
ները բերել են այս պատն են կրկնել (աշխարհքի պատ, Մշեցիք
արեւմուտքին—արեգակ են ասում), բայց տեսէք, բլիթն անչալտա-
ցաւ, ո՞րը գնաց (Ժողովուրդն էլ ահա այս հարցմունքին է պա-
տասխանում զուարճաբանութեամբ, բայց նա հաստատ համո-
զուած է որ մի արտաքին զօրութիւն արեգակին փախցրեց տարաւ
անդունդը և անդարձ), մուկը փախցրեց նորան և կատուն էլ
ետեկց փախչելով՝ ճանապարհին ամեն բան կտորտեց, թափթը-
փեց: Ամենայն առաւօտ նոր արեգակ է ծնվում... Մի երեխոյ
տեսնելով որ արեգակը ուշանում է երեւալ՝ Կոնստանտնուպոլսի պատմում
է նորան, թէ նորա եղբոր հետ երէկ ինչ է պատահել, ուստի
չորդորում է նորան, որ շուտ դուրս գայ և իւր տաք ճառա-

է երկար և որը կարճ, որ և գեղեցկութեան Համար Համապատասխան երկար ու կարճ խաղերով պէտք է սովորե՛ն նշանակել:—Այս նոր վարժութիւնը գործադրել պէտք է և նախընթաց պատմութիւններէ մէջ:

ԳՐԵԼՈՒ ՎԱՐՔՈՒԹԻՒՆ

Շարունակել դարձեալ արմատական գծերէ գրութիւնը: Գծերէ Հաստութիւնը, երկարութիւնը, թեքութիւնը, Հեռաւորութիւնը կանոնաւոր կերպով պահպանել տարով:

Նկարչութեան աւարկաներ են՝ արեղակ (Ճառագայթներով), բլիթ, կատու, մուկ, գոմէշ, աղաման: || աշխարհքի կողմեր:

Բայց որ վերեւ բառերը Հորեղմանական գծերով, իսկ վանկերը ուղղահայեաց գծերով նշանակեցինք,—այն ևս գրութիւն էր մանուկներէ Համար, և այնպէս էլ պէտք է անուանել նոցա առաջ:

ՎԱՐԳԱՆՈՒ ՎԱՐՔՈՒԹԻՒՆ

Գեռ դարձեալ չի սկսվում:

5792

... Գրելու վարժութիւնը ... Գծերէ Հաստութիւնը ... Երկարութիւնը ... Թեքութիւնը ... Հեռաւորութիւնը ... Կանոնաւոր կերպով պահպանել տարով ... Նկարչութեան աւարկաներ են՝ արեղակ (Ճառագայթներով), բլիթ, կատու, մուկ, գոմէշ, աղաման: || աշխարհքի կողմեր: Բայց որ վերեւ բառերը Հորեղմանական գծերով, իսկ վանկերը ուղղահայեաց գծերով նշանակեցինք,—այն ևս գրութիւն էր մանուկներէ Համար, և այնպէս էլ պէտք է անուանել նոցա առաջ: ՎԱՐԳԱՆՈՒ ՎԱՐՔՈՒԹԻՒՆ

Թէ ե՞նչպէս պէտք է արտասանութեան դժուարութիւնները վերացնել՝ արդէն չաչտնի պէտք է լինի, որ այսուհետեւ էլ չենք չելել:

Բովանդակութիւն: Որովհետեւ բանաստեղծութիւնը ինքն ըստ ինքեան Հասկանալի է մանուկներին, այս մասին երկար խօսել Հարկաւոր չէ:—Բաւական է Հարցնել, թէ ե՞րբ ենք մենք արթուն և ինչո՞ւ Համար իսկ և իսկ այդ ժամանակ: Ուշադրութիւն դարձնելու է «աշխատաւոր» բառի վերաց, այսինքն թէ ամենքս գործք ունինք կատարելու, ուստի և արթուն պէտք է լինինք: Մեր արարմունքների վերայ մեշտ հսկում է Աստուած և մեզ լուսաւորող Լուսաւորիչը (մեր պապը, որ մեզ Քրիստոսի Հաւատ սովորեցրեց):

«Լուսացաւ, լուսացաւ»
ուրախութեան ձայն
Ինչո՞ւ է այս ուրախութիւնը, որովհետեւ՝ «լուսն է բռն»
«Ծիառը», «Հաւը» չեն ուշացել և արդէն մասնակից են
այդ ուրախութեան և բարութեան,
«Աշխատաւոր» դու էլ զարթի, թող ծոյլ քնէ:
«Աշխատաւոր վեր կաց բանի», ե՛: ծոյլ մարդու քունը տանի,
Իսկ չաշխատողը թող վեր չը կենաց:

Ու լէ աշխատաւորը, այլ ծոյլը թող քնէ:
Ու լէ ծոյլը, այլ աշխատաւորը թող զարթի:
Առաւօտները երկնքի դռները բաց են, երբ որ արեգակն իւր ոսկեղոյն ճառագայթներով ամբողջ աշխարհքը

սի, թէ ո՞ր տեղից և ի՞նչպէս սկսէ արտասանութիւնը, այլ նախ սուր աչքով կը նկատէ ձայնաւորները, որ նոցա հետ բաղաձայնները ձուլուած արտասանէ՝ ելեւէջը միայն ձայնաւորներէ վերայ պահպանելով: Իսկ թէ էլ ի՞նչ առաւելութիւններ ունի այս եղանակը՝ մենք ցոյց կու տանք շարունակութեան մէջ համապատասխան տեղերում:

ԳՐԵԼՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Թէ և արտասանութեամբ մանուկներն սկսեցին արդէն բաղաձայններ ճանաչել, ուրեմն այնպէս թուում է, թէ նոքա արդէն կարող են ամբողջ բառեր գրել, բայց մենք չենք գրել տայ, մինչև որ արտասանութեան վարժութիւնը լաւ չը հաստատուի, և մինչև որ իւրաքանչիւր բառն իւր առանձին գրութեամբ չուսուցանուի: Եւ առ հասարակ ընթերցողը պէտք է նկատէ, որ գրելու վարժութիւնը միշտ մի աստիճանով չետ է մնում խօսելու վարժութիւնից:

Այս տեղ կը վարժեցնենք այն, ինչ որ մանուկները լաւ կարող են կատարել: Մենք գրել կը տանք իւրաքանչիւր նախադասութեան ձայնաւորները: «Յնեմ», «Կիեմ», «Կեկ» — շատ լաւ վարժութիւններ են է հնչումը բառի սկզբում և մէջ տեղում ցոյց տալու համար, և այս տառը այսուհետեւ էլ է չենք անուանի, այլ նորա անունը կը դնենք է (ինչպէս որ բառերի սկզբում հնչում): Ամենագեղեցիկ վարժութիւն է նմանապէս ֆէ և ֆէ, և պէտք է նոցա զանազանութիւնը ցոյց տալ: (Մենք աւելորդ չենք համարում հասկացնել, թէ ֆէ ծագում է ֆէ բառից, ինչպէս ֆէ, ֆէ, ֆ, ֆ — մայր, հայր, այն, այս բառերից, բայց թողում ենք ուսուցիչ կամքին): — Մեր ուսանաւորում է ով գրվում են երկու բառ՝ ֆէ և ֆէ: մանուկները այս պէտք է իմանան: Եւ առ հասարակ նոքա այսուհետեւ միշտ պէտք է հաւաքեն աչքախի բառեր, որքան որ պատմած կտորի մէջ պատահում են, հասկացնելով նոցա, թէ մնացած հնչումն է-երը բոլորը գրվում են է-ով, որ և բառ լուծելիս ճշգրտութեամբ պէտք է գրել տալ (առ այժմ ինչպէս ասացինք միայն ձայնաւորներ, և ոչ թէ ամբողջ բառեր, որոնք դեռ էլի գծերով և կէտերով կը գրուին): Գրութեան արուեստի առաջուպ վարժութիւնները շարունակել, այսինքն նման արձատական գծերից տառեր կազմել, ոչ միայն ձայնաւորները և երկարբառները, այլ և բառապարտերը, ինչ-

պէս վերև անհարկեցինք, բայց ոչ խառն ու շիտթ, այլ մեզ չաշտնի կարգով: Եւ որովհետև վերև արդէն սովորեցին բաղաձայններ հնչումը, ուրեմն տառերը ոչ միայն պէտք է գրեն, այլ և անուանեն՝ սակայն միշտ ձայնաւորի հետ, այն է երբեմն «, երբեմն է, երբեմն ի և ուրիշ ձայնաւորի հետ: Սրինակ՝ եթէ գրվում է Լ, Ղ, Ղ, Ղ, Ղ, Ղ, այնպիսիները վաղուք պատուէր պէտք է ստանան, թէ ինչ ձայնաւորով պէտք է արտասանեն, և արդեօք գրածը վերջահնչիւն թէ նախահնչիւն պէտք է լինի. ասենք նոքա պէտք է ՝ ձայնաւորի հետ նախահնչիւն դառնան, այն ժամանակ մանուկները գրելիս պէտք է ասեն՝ ԼՅ, ՂՅ, ՂՅ, ԼՅ, ԼՅ, ԼՅ, թէ և կը գրեն միայն բաղաձայնները:

Նկարչութեան իրեր՝ ծառ, գորգ, գետ, հովուի մահակ, ոչխարի պողեր, կտրույ, մկուռ:

ՎԱՐԳԱՆՈՒ ՎԱՐժՈՒԹԻՒՆ

Այս անգամ էլ չի սկսուի, բայց բոլոր նախապատրաստութիւն տեսնուած է, այսինքն մանուկներին չաշտնի է խօսքի բաժանողութիւնը մինչև իսկ հնչիւնը, խօսքի մեծ և փոքր մասերը նշանով չաշտնելու կարօտութիւնն են գրում, որ և գծերով ու կէտերով կատարում են. միւս կողմից գրութեան նախալարժութիւններով այնքան յառաջացել են, որ տառեր կարող են կազմել և այդ տառերի անունները գիտեն, այսինքն գիտեն, թէ իւրաքանչիւր տառը ո՞ր հնչիւնի նշանական չաշտարար է: Իսկ եթէ այս նախապատրաստութիւնը իրօք հաստատ արձատ է գրել, այն ժամանակ աշակերտները կարողութիւն են ստացել տառերով վանիւր, բառեր և նախադասութիւններ կազմել, այսինքն ճշգրիտ ֆէ և գրածը կարդալ, բայց դեռ ոչ ապաղածը: Հետեւալ Յ-դ պատմութեան մէջ ոչինչ նոր վարժութիւն չենք տալ, որպէս զի աշակերտները լաւ փորձուեն, թէ արդեօք այն բոլոր նախապատրաստութիւնները հաստատապէս ձեռք են բերել, որ այնուհետեւ իրօք սկսեն նախ գրածը ապա և տպագրածը կարդալ:

ՈՒԺՈՎ ԿԱՏՈՒ

(Վեցերորդ պատմութիւն):

ԽՕՍԵԼՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Մեր բոլոր առաջ բերած պատմութիւնները, մանաւանդ այս «Ուժով կատուն», նշանաւոր են նորանով, որ իւրեանց միջի բովանդակութեամբ նոքա շատ պարզ են և մանուկին մեծ դժուարութիւն չեն պատճառում նոյնը ըմբռնելու: Թէև նոքա շատ բաղադրեալ չեն, բայց և այնպէս գրեթէ նոցա իւրաքանչիւր տողը մի նոր և ամբողջ իմաստ են պարունակում, որ խօսելու վարժութեան համար մեծ յարմարութիւն է: Նոցա յարմարութիւնը հենց այն է, որ միշտ կարելի է մանուկի ուշադրութիւնը միայն այն մի բանի վերայ դարձնել, որը որ աւելի կարօտ է վարժութեան. եթէ մտքերը բաղադրեալ լինէին, աշակերտը միևնոյն միջոցին շատ բանով զբաղած պէտք է լինէր, նա կը ցրուէր և չէր կարողանայ կենտրոնացնել իւր միտքը պատշաճ տեղը:—Եւ որովհետև մենք այս անգամ չենք ուղում մի նոր վարժութիւն մտցնել ուստի ընտրում ենք այնպիսի մի էջ՝ պատմութիւն, որ իւր բաղմայիդանակ նախադասութիւններով շատ նւթ տայ մեր փորձերի համար, մի և նոյն ժամանակ քեչ բացատրութիւն պահանջէ:—Մանուկներին բաւական է հարցնել, թէ աշխարհքի մէջ ի՞նչն ինչից աւելի ուժով է, որովհետև ժողովուրդն էլ այս ոտանաւորի մէջ իւր գաղափարն է յատնում, թէ ի՞նչպէս աշխարհքի երերն ու հանգամանքները միմեանց հետ կապուած են և միմեանց պայմանաւորում են: Իսկ ոտանաւորն ասելուց յետոյ՝ շարքով պէտք է մտքում պահել տալ, թէ ի՞նչը ինչիցն է վնաս կրում, կամ ներհակ կարգով ի՞նչը ինչիցն աւելի ուժով է—

Վնաս՝ շուն, բաղ, արեգակ, ամպ, անձրև, խոտ, դառ, դալ, շուն *), պառաւ, մուկ, կատու:

Ոչ՝ կատու, մուկ, պառաւ, շուն, դալ, դառ, խոտ, անձրև, ամպ, արեգակ, բաղ, շուն:

Նախադասութիւններն առանձին առանձին առնելով ինքն ըստ ինքեան հասկանալի են, գուցէ ամպի և անձրևի դանդաղաներն այնքան ճարտար չը թուին, բայց նոցա ասածը բնագիտական ճշմարտութիւններ են, որ և բնագիտութեան դասերին է հարկէ աւելի մանրամասն պէտք է խօսուին: —Թէ իւրաքանչիւր իրը միայն այն բանից չի վնասվում, ինչ բանից որ նա գանգատում է, ուշադրութիւն դարձնելու է, որ շունը պատահմամբ երկու բանից է վնասվում. այս առթով գուցէ աշակերտները կտրոդանան անուանել գանդատողները և ուրիշ թշնամիներին:—Պալով կատուի գովքին, նոյնը մօտաւորապէս այնպէս պէտք է վերլուծել, ինչպէս որ ճնճղուկի գովքն արեցինք: Մէջը բաւական դաւառական բառեր կան, որ ի հարկէ նոյնպէս պէտք է բացատրուին:—Թէև մինչև այժմ էլ պէտք է փորձուէր, բայց մենք միայն լիչեցնելու համար մի օրինակ կը բերենք՝ ձայների սուր արտասանելու վարժութիւնը.

- տօ, դու (տ, դ)
- դալիմ խաթուն (դ, խ)
- ամաւ, թոնիք (ա, ը)
- բիւրք, մուշտակ (բ, կ)
- և այլն:

Աշակերտները արտասանութեան սխալմունքներն ու անճշդութիւնները առաջնորդ պէտք է դառնան, թէ այսպիսի վարժութիւնները համար յատկապէս ո՞ր օրինակները պէտք է առաջարկուին, որ և ուսուցիչը առանց դժուարութեան կարող է ընտրել և կազմել իւրաքանչիւր պատմութիւնից:—

Նախադասութիւնները—բառերի, բառերը—վանկերի, վանկերը—հնչիւնների բաժանել բերանացի արագ, որովհետև բաւական վարժուած են. բայց նոյնը գծերով և կէտերով նշանակել պէտք է դեռ առանց շտապելու: Կէտերի փոխաբէն երբեմն երբեմն կարելի է փորձել նաև կշտին գրել տալ յարկ տառերը առանձին առանձին, բայց ոչ թէ ամբողջ բառեր, որ դեռ ևս դժուարութիւն կը պատճառէ, և որ պէտք է փորձել միայն այն ժամանակ, երբ որ ուսուցիչը համոզուած է, թէ աշակերտը առանց սխալի կը կատարէ պահանջածը: Զոր օրինակ սա— մուր. . . | . . .

*) Պէտք է նկատել տալ, որ շունը երկու անգամ է պատահում, որ թէև մենք կարող էինք ուրիշ կերպ յարմարեցնել, բայց անփոփոխ թողեցինք վարժութիւններն աւելի փոփոխելու համար:

ժամանակ հաշուելով, ինչպէս որ սկզբում մենք ընդունեցինք, ուրեմն 2 ամսում այս մեր բոլոր վարժութիւնները վերջացած պէտք է լինին, որ և հարկէ շատ չէ և ուրեմն դեռ շատ բան հաստատ վարժուած չէ լինի: Մանաւանդ մեր 36 տառերը գրութիւնը եթէ և չաչտնի լինի մանուկներին, այնու ամենաչինե կատարեալ չէ լինի, որովհետեւ այդ բազմութեան մէջ շիտթուել շատ հեշտ է. եթէ գլխատառերն էլ հետը հաշուենք՝ շիտթուութեան առիթը աւելի կը բաղմանայ, էլ չենք չեղում թուանշանները և կէտադրութեան նշանները գրութիւնը, որ նոյնպէս չաչտնի պէտք է լինի: Ուստի մի անգամ էլ խորհուրդ ենք տալիս՝ չը շտապել. թող 3 ամիս կամ աւելի ևս շարունակուի, բայց սովորածը հիմնաւոր ու հաստատ լինի, համոզուած լինելով որ հետեւեալ վարժութիւնները այնքան աւելի շուտ կ'առաջանան, որքան որ հիմքն աւելի հաստատ է եղել: Բայց միւս կողմից շատ էլ բժախնդիւր չը պէտք է լինել. եթէ մանուկը այնքան վարժուել է, որ փոքր ինչ մտածելով կարողանում է անշիտթ գրել, բայց դեռ արագութեամբ չէ կատարում, որովհետեւ դեռ չէ կազդուրուել, այս մեզ համար բուսական է, և վարժութիւնները կարող ենք շարունակել, որովհետեւ շարունակութեան մէջ շատ առիթ կ'ունենայ նա կազդուրուելու, որը համար Ժոհան: Է հարկաւոր: Մանաւանդ որ մանուկները գեղեցիկ-արագ կարգալը պէտք է սովորեն ոչ թէ առաջին, այլ երկրորդ տարուայ միջոցին: —

Նկարչութեան առարկայն թող լինի միայն Վանայ կատուն (որ սիրուն և իրաւ ուժով է): Մինչև այժմ մանուկները շատ տեսակ առարկաներ գծելով, պէտք է արգելանք տեսնէին, որ կանոնաւոր կերպով հարկաւոր գիծ չեն կարողանում կատարել. ուստի այսուհետեւ միմիայն գլխաւոր առարկան դեռ էլի նկարել տալով, մի և նոյն ժամանակ կանոնաւոր նկարչութիւն պէտք է սկսել պարզ գծերով: (Այս նպատակի համար առաջարկում ենք Վեյնայի մէջ հրատարակուած Lindner-ի օրինակները): Մենք այսուհետեւ ոչ թէ նկարչութեան, այլ բնագիտական նիւթերը կը չեղենք իւրաքանչիւր պատմութեան համեմատ: || Ամպ, անձրև, ձիւն:

ԿԱՐԿԱՆՈՒ ՎԱՐժՈՒԹԻՒՆ

Մենք բոլոր նախապարժութիւններով ուղեցանք հնար տալ մանուկին, որ երբ նա տպագրածը կարգալ սկսէ՝ կարգաց նույն

նը առանց դժուարանալու: Հասկանալի է ուրեմն, որ եթէ այն նախապարժութիւնները չեն հասել իւրեանց նպատակին, տպագրածի կարգալն ևս դեռ կարելի չէ սկսել: — Եւ եթէ մենք արդէն այժմ կ'առաջարկենք, որ թող մանուկները իւրեանց ձեռքին ունեցած գիրքը առաջին անգամ բաց անեն կարգալու՝ նախ «Ուժով» կատու վերնագրով, ապա և նախընթաց 5 պատմութեան ընթերցանութեան հատուածները, — այս այն նպատակով չենք անում, որ անպատճառ կարդացուին նորքա, այլ ուսուցչի խոհանութեան ենք թողնում, որ լաւ կըշուադատէ նախապարժութիւնները արդիւնքը. և եթէ դեռ գոհ չէ նորանով, չիշեալ հասուածները ընթերցումը լիտաձգէ, մինչև որ ցանկացած արդիւնքը տեսնէ, և ուրեմն գրքերը դեռ էլ բաց չ'անել տալով՝ սովորական կարգով շարունակէ 7-դ պատմութիւնը, և կարգալու վարժութիւնը դեռ էլ չ'սկսէ: —

Բայց որովհետեւ կարգալու կտորների վերայ խօսք եղաւ, տեսնենք, թէ նորքա ի՞նչ չատկութիւն պէտք է ունենան: — Տպագրածը կարգալու ժամանակ մանուկը մի նոր վարժութիւն է ստանում, որով նորքա չ'ը պէտք է ընտելանայ այնպէս նոր ձևերի, որոնք ձեռագրից շատ թէ քիչ տարբեր են, և որոնք այսուհետեւ առաջին միջոց պէտք է դառնան ասպարաց զարգացման համար. որովհետեւ տպագրութեան շնորհով աւելի արագ է տարածվում մտքերը, քան ձեռագրով *): Ուրեմն առաջին վարժութիւնները ժամանակ մանուկի ուշադրութիւնը միայն այդ ձևերի վերայ դարձրած պէտք է լինի, և ոչ թէ բովանդակութեան վերայ: Ահա այժմ մի խնդիր, թէ ի՞նչ տեսակ պէտք է լինի ուրեմն կարդացածի բովանդակութիւնը:

- 1) Եթէ բովանդակութիւնը այնքան բաղադրեալ և դժուար է, որ բացատրութիւններ է պահանջում, այն ժամանակ մանուկը բացատրութիւններով զբաղուած լինելով՝ կը մոռանայ ձևերի վերայ ուշադրութիւն դարձնելը, և ուրեմն այդպէս մեր նպատակից շեղուած կը լինինք: 2) Բայց բովանդակութիւնը չը պէտք

*) Երբ որ մանուկները առաջին անգամ հրձուանքով կը կարդան, թող ուսուցչիւր նոցա պատմի, իբրև մի միջնակէպ, թէ մենք որքան պարտական ենք Մեթոդի և Գուսկներցիի ժառանգութեանց. և թէ բոլոր յարմար ընտրուի, տպագրութիւնը մեծ կը լինի: — Եւ առհասարակ յարմար բոլորներէց օգուտ քաղելը ուսուցչի առաջին շնորհքը պէտք է լինի:

է լինի նմանապէս այնքան ծանօթ, որ եթէ մանուկը առաջին բառը կարդայ՝ միւս բառերը առանց կարգաւորութեան տառանկ, որովհետեւ անգիր արած ունի և բերան է սերտել, այսպիսի ընթերցումը խախտելի է մանուկի համար, իսկ մենք բոլորովին աննպատակ պէտք է համարենք: 3) Այս խօսքերն այնպէս է թուում, իբրև թէ վարժութեանց համար ամենալաւ նիւթ կը լինի բոլորովին «հին» հնչւածներ և վանկեր, ինչպէս մեր հին քերականներն «այլ-ժէ-ձէ-ուան» էր, կամ «հին» դասաւորած փոքրիկ բառեր և նախադասութիւններ, ինչպէս մեր սովորական «Մայրենի լեզուներ» են *) և մենք, ճիշդը խօսելով, չենք հերքում թէ մէկի և թէ միւսի մանկավարժական նշանակութիւնը, բայց միայն շատ փոքր միջոցի համար և միայն երբեմն երբեմն գործածելով: Իսկ եթէ մանուկը օրերով, շաբաթներով և ամիսներով անիմաստ բարբաջում է, բերանից անկարգ դուրս է շարժում և խառնաշփոթում բառերն ու նախադասութիւնները, այդ դառնում է լեզուի զբօսարան և ոչ թէ մտքի կրթութիւն, որն վնասը շատ երկար տարիներով անուղղելի մնում է: Սորանով է բացատրվում, թէ ինչու մեր մանուկները մի քանի տարի շարունակ կարդում են, բայց կարդացածը տղեկ, անճոռնի, չը հասկացած կամ թերի ըմբռնած, ուրեմն ապարդիւն է լինում:—Նորհասակի մեր ցանկութիւնն է, որ մանուկը Ե՞ք մի նախադասութիւն կարդում է, Ե՞ք, թէ մի նոր լոյս տարածուեցաւ իւր մտքում, իսկ եթէ այդ չգրայ, նա ոչ թէ շարունակէ հետեւալ նախադասութիւնը կարդալու՝ լոյ լեզուով զբօսնելու համար, այլ գեղեցիկ սովորութիւն ունենալ՝ աղպիսի տեղերում կանգ առնել և բացատրութիւն խնդրել. մի խօսքով գիտակցութեամբ կարդայ, որ թէև հեշտութեամբ ձեռք չի բերվում, բայց աւելի դժուարանում է վերջիշեալ արդելներով:—

Այժմ հասկանալի է, որ մենք կարդալու համար ոչ մեր պատմութիւնները կու տանք, որ մանուկները գրեթէ բերան սերտած կը լինին մեր խօսելու վարժութիւններով, ոչ բոլորովին նոր պատմութիւններ կ'առաջարկենք կարդալու, ոչ էլ խառն

*) Ահա և օրինակ 'նոցանից' կուտ, նուշ, շուն, տուն, նա, նաւ, և այլն. Սմբատն եկաւ, Ռսկանը տեսաւ, կաղնին ընկաւ, հունը հասաւ, և այլն:

բառեր և նախադասութիւններ:—Մենք մեր նպատակին աշատ մօտիկ կը լինինք, եթէ խօսակցութիւններով պատմութիւնը կարդացնել տանք ուրիշ ձևով շարադրած, զոր օրացւողի մը ժամանակով, այլ հանդամանքով, եթէ այնպիսի նախադասութիւններ առաջ բերենք մէջը, որ բուն պատմութեան մէջ թէև չեն տուած, բայց մտքով իմացվում են, եթէ ընդհանուրը մասնաւորները, մասնաւորը ընդհանրացնենք, ներհակը ցոյց տանք, համեմատութիւններ անենք, համապատասխան այլաբանութիւն, հանելուկ կամ առած յարմարեցնենք, և այլն:—Ի հարկէ այս բանի մէջ էլ չափ, սահման ու ճաշակ պէտք է լինի. բայց այս մասին չենք ուզում երկարել:

Ահա այս իմաստով են կազմուած մեր բնօրինակի հատուածները, որոնք մանուկների գրքում բաժանուած են որոշակի հատուածներից:—

Այժմ տեսնենք, թէ ինչպէս պէտք է դորձ ածուին ընթերցանութեան հատուածները, եթէ արդէն ընթերցանութիւնը սկսվում է:—Տպագրածը կարդալու ժամանակ աշակերտները որոշ կարգու կանոն պէտք է պահպանեն: Նախ քան նորա բարձրաձայն կարդան, սկզբում պէտք է վարժուել մի քանի վարկեան լուս և աչքով քննել բառն ու նախադասութիւնը, գտնել մէջը ձայնաւորները, միացնել վերջադաս և նախադաս հնչւածները, կազմել վանկերը, ապա թէ կարդալ բառը վանկ վանկ բարձրաձայն, ուղղակի և առանց լուծելու ձայնով: Երկրորդ՝ նոյն նախադասութիւնը խիտցն կրկին կարդալ, բայց ոչ թէ վանկ վանկ, այլ ամբողջ բառերով և իմաստի համեմատ երկնջնելով, այսինքն գեղեցիկ և շնորհքով: Այս սովորութիւնը Ե՞ք է հատուածել, բայց գործի յառաջադիմութիւնը նորանից է կախուած, որ որչափ կարելի է կանուխ և ճշգրտութեամբ հաստատուի, այն ժամանակ արդիւնքը անտարաիմաստի է:

Երբեմն կը պատահի, որ մանուկը մի բառ չի կարողանում արտասանել, խիտցն պէտք է աստիճան առ աստիճան գրել տալ և ասել տալ այն՝ ինչ որ մենք վերև պահանջեցինք, որ մանուկները լուս և աչքով կարդան: Կամ երբեմն ուսուցիչն ինքը պէտք է նախատեսէ այսպիսի դժուարութիւնը, այս դէպքերում գեռ ընթերցանութիւն չսկսած՝ նա առաջարկում է նոյն բառը վերլուծելով գրել, ինչպէս որ գրութեան վարժութիւններում ընդունեցինք:—Ինչ որ սխալ արտասանուեցաւ կարդալու

ժամանակ, այն պէտք է գրութեան վարժութիւնն զառնայ: Իւրաքանչիւր ընթերցանութեան կտոր կարդացնելուց առաջ պէտք է պատմել տալ Համապատասխան պատմութիւնը, որովհետեւ առաջինները թէև ինքն ըստ ինքեան Հատու կտոր բաներ են, բայց վերջինները Հետ սերտ ամբողջութիւն են կազմում: Այս բաւական է, այլ Հարկուոր է նմանապէս ամենայն տեսակ խօսակցութիւններով նախապատրաստել վարժ ընթերցանութիւնը, եթէ ուսուցիչը կարծում է, այս կամ այն բառը կամ միտքը մանուկին ըմբռնելի չի լինի: Թէ դժուար բառերն էլ նախապէս պէտք է լուծուին այս արդէն չիշուեցաւ:—Ուր որ խօսակցական ձև կայ, այն կտորները պէտք է թատերական ձևով կարդացնել տալ, այսինքն դերերը դանազան մանուկները չանձնելով: Սև առ Հասարակ ամենայն ընթերցանութիւն կենդանի պէտք է լինի՝ Համապատասխան շեշտը, ելևէջը, Հարցմունքը, գարմացքը, Հրամանը չայտնել տալով ձայնական Հնչմամբ ևս:

Իրքը բաց անելուց առաջ կարելի է և օգտուէտ է մի և նոյն նախադասութիւնները Վարժական տառերով կարդացնել տալ: Բայց թէ ի՞նչպէս և որքան ժամանակ այդ մեջոցը պէտք է գործ դրուի, այդ թողնում ենք ուսուցչի խելամառութեան և Հմտութեան:

Մտապահութեան, թէ երբ որ մի պարբերութիւն աշակերտներից մէկը կարդաց, նոյնը նորից պէտք է կարդացնել տալ ամենքին ի՞նչպէս, բայց սերուն գեղեցիկ Հնչմամբ: Ինչպէս չայտնի է առանձին խօսողը Բարձրագոյն պէտք է Հնչի, խմբի մէջ աւելի ճշմարտ, այս կանոնը ամենայն խստութեամբ պէտք է պահպանուի:—

Թէ ընթերցանութեան Հատուածները կէս վանկերը ինչու է տառով են տպագրած, այս չը կարծենք, թէ մեկնութիւն պահանջի:

Վարժութեան վարժութիւնն զառնայ: Իւրաքանչիւր ընթերցանութեան կտոր կարդացնելուց առաջ պէտք է պատմել տալ Համապատասխան պատմութիւնը, որովհետեւ առաջինները թէև ինքն ըստ ինքեան Հատու կտոր բաներ են, բայց վերջինները Հետ սերտ ամբողջութիւն են կազմում: Այս բաւական է, այլ Հարկուոր է նմանապէս ամենայն տեսակ խօսակցութիւններով նախապատրաստել վարժ ընթերցանութիւնը, եթէ ուսուցչի կարծում է, այս կամ այն բառը կամ միտքը մանուկին ըմբռնելի չի լինի: Թէ դժուար բառերն էլ նախապէս պէտք է լուծուին այս արդէն չիշուեցաւ:—Ուր որ խօսակցական ձև կայ, այն կտորները պէտք է թատերական ձևով կարդացնել տալ, այսինքն դերերը դանազան մանուկները չանձնելով: Սև առ Հասարակ ամենայն ընթերցանութիւն կենդանի պէտք է լինի՝ Համապատասխան շեշտը, ելևէջը, Հարցմունքը, գարմացքը, Հրամանը չայտնել տալով ձայնական Հնչմամբ ևս:

ԽՍՍԵՆՈՒ ՎԱՐՇՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս մանկան ծուռը մեծ ուրախութիւն է պատճառում տան մէջ, այնպէս էլ մէկի Հարսանիքը մեծ տօն է, մինչև անգամ օտարները օտարին բարեմաղթում են և ընդհանուր ուրախութեան պատով մանակից են դառնում: Ոչ պակաս տրամուշիւն է պատճառում մէկի մահը թէ տանեցոց և թէ օտարներին: Աւագ մկնիկն էլ այդպիսի մի ուրախութիւն և տրամուշիւն է նկարագրում: Ամբողջ աշխարհը յաջողութիւն է ցանկանում մկնիկին, և նա իրօք յաջողութեամբ Հասնում է իւր նպատակին, գտնում է մի պատուական ամուսին: Այնուհետև սկսվում է ընտանեկան կեանքը ինտրադ կերպով ընթանալ: Ինչպէս որ պատշաճ է կինը տանու գործքն է կատարում ժընթեամբ, այլը դուրսն է աշխատում քրտնքով: Սակայն ահա դժբախտութիւն ամուսիններից մէկը վախճանում է ամենագարհուրելի կերպով, և ամբողջ աշխարհը բնականապէս իւրեանց բան ու գործը թողած սուգ են քոնում: Միայն մարին է, որ այս ընդհանուր սգի մէջ թաղման ծէսն է կատարում և մխթարում է ամենուն:

«Բերուոր» — ոչխար կթող կին, «բորբէլ» — պղտորել, «Ճժտիկ» — ձգուել:

Խօսքի բաժանողութիւնը շարունակել միայն կարևոր տեղերում՝ ուր որ տարակոյս կայ, և առ Հասարակ այսուհետև խօսելու վարժութիւնները պէտք է նուազանան, և նոցա փոխարէն աւելի տեղի պէտք է ունենան գրելու և կարդալու վարժութիւնները:

|| Գործող անձինքներից շատերը բնագիտութեան նիւթ են, մահուանը ծովը. ծառն ու քարը առաջին անգամ են պատահում:

ԳՐԵՆՈՒ ՎԱՐՇՈՒԹԻՒՆ

Բառերը լուծել տալ բերանացի, գրել տալ և գրածը ինչպէս կարդալ տալ, որ բառը որ դժուար է լուծվում բերանացի,

միայն այն լուծել տալ գրով, հետզհետե գրով կազմել տալ և ոչ թէ միանգամից գրել տալ: Հարկ չը կայ, որ ամբողջ պատմութեան բառերը կարգով գրուին, այլ որ բառը որ մի անգամ գրուեցաւ, երկրորդ անգամ պատահելիս՝ մանուկները պէտք է ասեն. «արդէն գրել ենք»:

«Մարտ», «Թափառ» (թ, ք) բառերի արտասանութեան և գրութեան անզուգահից լինելը լաւ նկատել տալ:

Թէև առ այժմ գլխաւոր վարժութիւնը այս չէ, բայց և այնպէս առանձին հաւաքել տալ ա, է, ու, օ և նախադաս տառերով բառերը: Իսկ գլխաւոր վարժմունքը նոյն է, ինչ որ 6-դ պատմութիւնն էր:

Այսուհետև մանուկներից պէտք է պահանջել, որ «արտաբերական» հատուածը «գրական» ուժով որքան տող որ կարող է, բայց անսխալ, որքան ամենայն զգուշութեամբ:

ԿԱՐԳԱԼՈՒ ՎԱՐՃՈՒԹԻՒՆ

Եթէ մինչև այժմ ուշադրութիւն չէ դարձրած, այժմ դարձնել տալ, թէ ամենայն նախադասութիւն (խօսք) գլխատառով է սկսվում և վերջակէտով է վերջանում:

Կարդալու վարժութիւնները նոյն են, ինչ որ 6-դ պատմութիւնն էր: Կարդալ համապատասխան ընթերցանութեան հատուածը:

ՄԱՐԳՈՒ ԿՆԿԱՅ ՍԵՐ

(Թութերը պատմութիւն)

ԽՕՍԵԼՈՒ ՎԱՐՃՈՒԹԻՒՆ

Այս պատմութիւնը մի անմեղ զուարճախօսութիւն է մարդու կնկայ մէջ, անշուշտ մի այնպիսի ժամանակ, երբ որ օրական բոլոր հոգսերը չաջողութեամբ կատարել են և աշխատելուց լետոյ հանգստանում են: Ամենայն բանից իրենում է, որ նորա թէև աղքատ, բայց երջանիկ են: Աղքատութիւնը երևում է նոցա չափանած համեզա ցանկութիւնից—5, 6 էձիկ և 2 կովիկ, այս է պահանջարկը անհրաժեշտը: Երջանկութիւնն էլ նորանումն է

երևում, որ այդ ցանկութեան կատարումը հնարաւոր է իւրեանց համար—նորա կարող են բովիկ շինել, վաճառել և դրամով դնել ցանկացածը: Որովհետև այդ հնարաւորութեան վերայ այլ ևս չեն խօսում, այլ ուղղակի նոցա մէջ զուարճարանութիւններ է սկսվում, այդ ասլացոյց է, թէ ոչինչ արդէլք էլ չեն գտնում իւրեանց բաղձացածին հասնելու համար: Ով որ իւր պէտքերը այնքան չափաւորում է, որքան որ աշխատել կարող է, նա կեանքից գոհ է, նա հանգստութեան ժամեր ունի, զուարճանալու ժամանակ ունի, որ կեանքի աղն է:—Ի հարկէ այս նկատողութիւնները միայն ուսուցչի համար են. նորա հմտութեան ենք թողնում, որ չարմար հարցմունքներով այդպիսի զգացմունքներ զարթեցնէ մանկան սրտում, և ոչ թէ ամբողջ գաղափարը կարող ստել տալ, որ անհնար և անօգուտ է:—

Այս յօդուածը գեղեցիկ նիւթ է ածականը, բացայայտիչը, չատկացուցիչը հասկացնելու համար, ի հարկէ ինչպէս միշտ, այնպէս էլ այժմ այդպիսի քերականական անունները չը չեղելով:—Մածուն սերով, բռան կատու, կաղնի կոմբալ, թփից կախած ճուրթ ճուրթ խաղող, սուր դանակ, կարմիր գինի, Սարխօշ Մայրօ, թեթ թունդ քացախ:—Յետոյ ուշադրութիւն դարձնել տալ, թէ իւրաքանչիւր առարկայ իւր չատուկ բայ ունի. մածուն մերել կատուն գողանում է, կոմբալը կոտրովում է, խաղող բարձրից է կախվում (ափսոս է կոմբալով ձեծել), դանակը կտրում է, գինին լցվում է կարաս, Մայրօն խմում է (տարխօշ հարբել է նշանակում քրդերին), թունդ քացախն իւր ամանը ձաքեցնում է:

«Մարխօշ Մայրօ» այսպէս բացատրել մի Մարխամ է եղել, շատ խմելիս է եղել, նորա համբաւը մնացել է Ս. Մ. անունով: Մածնի մերելը (պանիր, եղ շինելը), գինու եփ գալը, դարբնի արուեստը:

ԳՐԵԼՈՒ ՎԱՐՃՈՒԹԻՒՆ

Ինչ որ խօսելու վարժութեանց ժամանակ առանձին վարժուեցան, նոյնը անպատճառ գրութեան վարժութեանց մէջ ևս պէտք է մտնի, այսուհետև այլ ևս չենք չեղի այս, աւելորդ բաց ինքն ըստ ինքեան հասկանալի համարելով: սեր—սեր, էձ—այժ, էրեկ—այրեկ, կնիկ—կնկայ արե, անհնք, առնէնք (հրամայական են)

կ'անես, կու ասս, կերթամ, կը դառնամ — ոչ ա չ ս օ ր, ա չ Լ է գ ու ց, ո ւ ը ի շ ա ն գ ա մ (ապառնի)

կ'անես — կը անեմ | Երկին | կոտորեմ | կօմբալ
կ'ուտեմ — կը ուտեմ | կ'զիկ | Լցուեմ | Սարխօշ

Մայրօ Վարդուհիկ — մարդուհիկաջ | կ'երթամ | կ'երթաս |
մարդ ու կնիկ — մարդու ու կնիկաջ | դառնամ | ես, դառնաս | դու
դամ | դաս | դաս

ԿԱՐԴԱՆՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Կարդացնել տալ Համապատասխան ընթերցանութեան Հա-

տուածը յայտնի վարժութիւններով:

ՄԵԾՈՒԱԾ ԳԱՌՆԻԿ

Մեծուած գառնիկը, նախընթաց բոլոր պատմութիւն-

ներն այն տեսակիցն էին, որ նոցա իւրաքանչիւր 2 կամ 3 տողը

մի գլխաւոր պատմութիւն էին պարունակում, իսկ միւս տողերը

նոցա շատ կամ քիչ ճարտար ձևով չեղչեղումներ և արուեստաւոր

կապեր էին կազմում, որ կարելի էր շարունակել անսահման չա-

փով, և ոչ թէ բնականապէս այն տեղ էին վերջանում, ուր որ

մեր վերջակէտն է դրած: Արդ ոչ «Մեծուած գառնիկը» և ոչ էլ

այս «Աղուէտի թիւքն», այնպէս բազմաչեղանակ չեն, այլ մի ամ-

բողջութիւն են կազմում գլխից մինչև վերջ, ուր ոչինչ աւելացնել

կամ պակասացնել կարելի չէ՝ ամբողջ չենք չը խախտելով: Բայց

որովհետև «Մեծուած գառնիկի» պատմութիւնը խօսակցական

աճով է առաջանում, ուստի և նորա ամբողջութիւնն ըմբռնելը

բաւական հիշտ է: «Աղուէտի թիւքն», ընդհակառակ պատմվում

է նկարագրութիւններով, ուր բոլոր նրբութիւնների ըմբռնումը

մի նոր վարժութիւն է մանուկի համար:

Աղուէտի գողութեան երեք՝ կամ աւելի ճիշդն ասել, չորս

գրութիւն է նկարագրած: Նախ՝ երբ որ նորա բերանից ջուր է

վաղում, հեռուից նկատելով հաւի վառիկներ, համարելով նոցա

Բառերը գրել տալ յայտնի կարգով: Մի հարց ու պատասխանը

Սնունդ, սով:

ԳՐԵՆՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Բառերը գրել տալ յայտնի կարգով: Մի հարց ու պատասխանը

ամբողջութեամբ գրել տալ՝ ուշադրութիւն դարձնել տալով խա-

ղերի և չափերտների վերայ: ՆԹէ մանուկները դեռ բոլոր գլխատաւերի Հետ ծանօթ

չեն, այսուհետև պատմութեան և ընթերցանութեան հատուած-

ներն մէջ պատահածները գրել տալ:

ԿԱՐԴԱՆՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Համապատասխան ընթերցանութեան հատուածը կարդաց-

նել տալ:

ԱՂՈՒՏԻ ԹԻՔԷՆ

(Տանկերը պատմութիւն):

ԽՕՍԵՆՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Բացի «Մեծուած գառնիկը» նախընթաց բոլոր պատմութիւն-

ներն այն տեսակիցն էին, որ նոցա իւրաքանչիւր 2 կամ 3 տողը

մի գլխաւոր պատմութիւն էին պարունակում, իսկ միւս տողերը

նոցա շատ կամ քիչ ճարտար ձևով չեղչեղումներ և արուեստաւոր

կապեր էին կազմում, որ կարելի էր շարունակել անսահման չա-

փով, և ոչ թէ բնականապէս այն տեղ էին վերջանում, ուր որ

մեր վերջակէտն է դրած: Արդ ոչ «Մեծուած գառնիկը» և ոչ էլ

այս «Աղուէտի թիւքն», այնպէս բազմաչեղանակ չեն, այլ մի ամ-

բողջութիւն են կազմում գլխից մինչև վերջ, ուր ոչինչ աւելացնել

կամ պակասացնել կարելի չէ՝ ամբողջ չենք չը խախտելով: Բայց

որովհետև «Մեծուած գառնիկի» պատմութիւնը խօսակցական

աճով է առաջանում, ուստի և նորա ամբողջութիւնն ըմբռնելը

բաւական հիշտ է: «Աղուէտի թիւքն», ընդհակառակ պատմվում

է նկարագրութիւններով, ուր բոլոր նրբութիւնների ըմբռնումը

մի նոր վարժութիւն է մանուկի համար:

Աղուէտի գողութեան երեք՝ կամ աւելի ճիշդն ասել, չորս

գրութիւն է նկարագրած: Նախ՝ երբ որ նորա բերանից ջուր է

վաղում, հեռուից նկատելով հաւի վառիկներ, համարելով նոցա

Թիւր, զննելով նոցա վեղը, չաղութիւնը: Երկրորդ՝ նորա զարա-
 նամուտ լինելը, ուր նկատելու է, որ պոչը հարկաւ կը անկէք
 տանտիկնի ղէմ: միայն այն ժամանակ, երբ որ բոլորովին վստահ
 էր, թէ ետեւից էլ ոչինչ վտանգ սպասելու չէ: Երրորդ՝ նկարա-
 գրած է ոչ թէ որսալու եղանակը, այլ՝ եկաւ — կերաւ. ուրեմն
 ամենայն զգուշութիւն բանեցրել է, որ չը վերպի եւր վերջին
 ռազմագիտական հարուածը: Եկաւ ճարտարութեամբ և կերաւ
 կատուից էլ աւել քաջութեամբ: Չորրորդ՝ նկարագրուած է Լու-
 կուլուսի համազամ ճաշից յետոյ զբոսանքը մարտողութեան հա-
 մար: — Ի հարկէ այս նկատողութիւններն էլ ուսուցչի համար են,
 որ յաջող հարցմունքներով իմանայ, թէ ո՞ր տեղ մանուկի մետքը
 է՞նչպէս պայծառացնէ:

«Մէկմըկել» — մէկ մէկ զննել, «փորտող» — փորով սողալով,
 «աչքատնկնի» — աչքը տնկած, անթարթ, «տախիկ մախիկ» — զոչը
 պահուելով, «կանափտիկ» — կանփէգոյն:

|| Բոլոր չալանի կենդանիները ինչո՞վ են կերակրվում և
 ի՞նչպէս են ձեռք բերում կերակուր: Իսկ մասերը (տախտակա-
 մած, պատ, բակ):

ԳՐԱՆՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Չագ-էր	էր } է }	աղուէս	, մէջ	, ղէմ	Թիւր, երկն
Վառ-նէր		նա	աղուխու	, միջի	, ղիմի

(*) վառիկ, հեռու, (o) օրհնեալ:

Աչքպիսի աղեսականեր նախընթաց պատմութիւնների մէջ
 ևս պատահել են, որոնցից կարաքանչիւրը ստանձին զասակար-
 գելով աչուհետեւ պէտք է մի տեւորակի մէջ աքճանա-
 գրել, որի կարաքանչիւր երեսը մի կմբի համար յատկացրած է,
 որպէս զի հետզհետէ մեջի պակասը քանայ հետեւեալ զատերում.
 աչքպիսի կմբուած օրինակները պէտք է լինեն մեր մանուկները
 որով նոքա միշտ պէտք է կարողանան այդ օրինակ-
 ներից հետեւուցած կանոնը բերանացի ասել, և ոչ թէ այդ
 կանոնն էլ տեսրակում արձանագրուած պէտք է լինի:

Ասանձին բառեր և նախագատութիւններ գրել և կարդալ
 տալ սովորական ձևով:

Թիւն չէնք չիշում, բայց հասկանալի է, որ գեղագրութիւնն
 իւր կարգով պէտք է շարունակուէր մինչև այժմ, և այսուհետեւ
 էլ պետի շարունակուի:

ԿԱՐԻԱՆՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ
 Կարգացնել (համարագրողական, ընթերց. հատուածը):
 ՄՈՆԹ
 (Տանուակերպող պատմութիւն):

ԻՍՍԵՆՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Այս յօդուածի արանձին մասերը բացատրութեան կարօտ
 չեն: Մի բանի խօսք — նորա բարոյականի մասին: Այս տեղ ներ-
 կացացրած է երեսասարդութեան մոլութեան առաջին քայլերը,
 արգելուած պատուի ճաշակումը, բայց մանկական մտքի մարտե-
 լու սճով: Հէքիաթներում ճղնաւորի (վարդապետի) մոլութիւնը
 միշտ նկարագրվում է սիրահարութեամբ. մեր հատուածի մէջ
 նորա փոխաբէն անորոշ կերպով ասած է՝ «բաղցը աղբիւր», «աչ-
 կարհը մեղք», «ոանակտոր մոլորուեցայ»: Այս խօսքերը մանուկը
 իւր երեակալութեամբ այնպէս ներթապէս կըմըռնի, ինչպէս որ
 նա իւր սեպհական մոլութիւններ է հասկանում, և զարմանալի չէ,
 որովհետեւ նա ուրիշ հասկացողութիւն չունի իւր հասակում:
 Նա այն գաղափար կը կազմէ, թէ մի աւաքինի մարդ մոլորուել
 է և մեղայ է եկել. և այս շատ բաւական է մեր նպատակի հա-
 մար: Եթէ ուսուցչը սորանից դուրս աւելի զաղափար ուզինայ
 տալ, նա ոչ ոտանաւորի միտքն է հասկացել, ոչ էլ մանկական
 մտքի ոչմն է հասկանում: — Չոր օր շատ սխալ բարոյականու-
 թիւն կը լինի, եթէ ուսուցչին աւելացնէ, թէ աշխարհքից պէտք
 է հեռանալ և ճգնաւորական կեանք վարել, որպէս զի Աստու-
 ծոյ զԹասիրութեան և ներողութեան արժանանալ: Հատուածը
 ներկայացնում է ոչ թէ ճգնաւորական կեանքի և աշխարհական
 կեանքի հակասութիւնը, այլ ընդհակառակ նա պատկերով ցոյց
 է տալիս, թէ այն մարդը, որ ճգնաւորական կեանք չանձն ա-
 ռաւ և աշխարհքից ուրացել էր, և երբ որ առաջին անգամ գայ-
 Թակիրութեան ենթարկուեցաւ, նա ասպացուցեց իւր այդ առաջին
 փորձով, որ վատ ճգնաւոր է եղել, ասպ թէ ոչ, նա պէտք է

կարողանար համարձակ մտնել աշխարհքի մէջ («ես քո ստեղծած», այսինքն աշխարհքի մէջ և աշխարհքի համար), և մտնել իւր առաքինութեան զարդով, որից որ իսկապէս մերկ էր: Մանուկը հէնց այն պէտք է հասկանայ, թէ ճգնաւորը՝ արդէն անապատ եղած ժամանակ՝ արտաքուստ ճգնաւոր (առաքինի) էր և ոչ թէ սրտով, ուստի և այդ պատճառով մորթուեցաւ: Նա չը պէտք է կարծէ, թէ աշխարհքը մի անտանելի բան է, որից որ յամենայն դէպս փախչել պէտք է: Նա պէտք է իմանայ, թէ ամենայն մարդ իւր կեանքում բազմաթիւ և անակնկալ գայթակղութիւնները կը հանդիպի, ուստի սրտի զօրութեամբ պատրաստ պէտք է լինի նոցա դիմադրելու, և եթէ մի անգամ չը յաջողի՝ միւս անգամ փորձէ (մեղաջ գայ), մինչև որ յաղթութիւն տանէ: Ժողովուրդը գայթակղութիւնը կոչում է «սատանայ», բարոյական կռիւր «աղօթել», միւս անգամ փորձ փորձելը «մեղայ դալ», առաքինի մարդուն «ճգնաւոր»... և եթէ մանուկն էլ այդ դաղափարները այդպիսի խօսքերով է արտայայտում, դեռ չը պէտք է բռնաբարել և մերժել նորան: Արդ յայտնի է, որ ուրիշ տեսակ ուսուցիչներ էլ կան, որոնց մաղբը բիզ բիզ են կանգնում այդպիսի խօսքեր լսելով, և արդելում են մանուկներին նոյնը գործածելու. բայց անտարակոյս այս էլ առաջնի չափ ծայրագիծութիւն և վնասակար է: Ամենայն հասակ իւրեան յատուկ խորհրդեր եղանակ ունի, ուստի և անկարելի է, որ մանուկը «խելօք» հասակաւորներ իսկըով դատէ և մտածէ: Ամենամեծ զգուշութիւն պէտք է բանեցնել բարձր դաղափարներ մատակարարելու ժամանակ, բայց նախ և առաջ հարկաւոր չէ շտապել և մանկան ընտելութիւնը բռնաղքօսել:

|| Անապատ և բուսաբեր տեղի, շէնքի շինութիւն, ձեռագրութիւն և տպագրութիւն, արծաթ, ոսկի, երկաթ (բաժկի, գէնք), ծառերի օգուտ (քթոց):

ԳՐԵԼՈՒ ՎԱՐՅՈՒԹԻՒՆ

Մենք շատ անգամ փորձել ենք հարեանցի կերպով հասկացնել մանուկներին, թէ դրականական լեզուն աւելի որոշութիւն և ճշդութիւն է պահանջում: Այս անգամ կը փորձենք մեր հատուածի առաջին մասը ամբողջութեամբ դրականի դարձնել, պակասը լրացնելով:

Օրինակը համառօտիւ բերելու համար՝ 1) ոտանաւորի այն

բառերը, որ անփոփոխ պէտք է մնան, մենք նոցա առաջին տառով կը ծանուցանենք, 2) այն բառերը, որ բոլորովին պակասում են, փակագծի մէջ կը դնենք, 3) իսկ դաւառականի թարգմանութիւնը ամբողջութեամբ կը նշանակենք, 4) բառերի դասաւորութեան շարքն էլ փոփոխութեան է կարօտ, բայց այդ թողնում ենք որ ինքը ուսուցիչն անէ:

Մ. փոքրիկ հասակ մ. կ. դ. կ.—(որ) ա. մ. ճ. է.—օրէնը կ. մ. կ. կ.—(նորա) կ. աղբատներին բ. կ.—(նա) մերկ մ. հ. է. կ.—բ. ո. փ. է. ք.—(և) ե. պ. է. շ.—(նա) ի. է. դ. (և) ի. է. կ.—(և) մինչև երեկոյ ա. (էր) ա.

Եթէ ուսուցիչը հարկաւոր և հնարաւոր համարէ, կարող է այսպէս շարունակել տալ մինչև վերջ: Ի հարկէ աշակերտները ոչ միայն պէտք է ասեն, այլ և ստածը գրեն ամբողջութեամբ, թէպէտև մաս մաս նախադասութիւններով:

— Քերականական վարժութիւնները շարունակել նախընթաց հատուածները օրինակով:

ԿԱՐԳԱՆՈՒ ՎԱՐՅՈՒԹԻՒՆ

Համապատասխան հատուածը կարդալ:

ՄՆԱՑՈՐԳ

(12—17 պատմութիւններ):

Մինչև այս տեղ մենք ասացինք այն ամենը, ինչ որ ասելու ունէինք թէ ի՛նչպէս պէտք է գործածուին մանուկներին «պատմութեանց և ընթերցանութեանց» հատուածները, եթէ մնացորդ պատմութիւնների համար ևս բացատրութիւնները շարունակենք, մենք ստիպուած կը լինինք կրկնութիւններ անել, որ աւելորդ է: Խօսելու, գրելու և կարդալու վարժութիւնները գրեթէ նոյնը պէտք է լինին այսուհետև, ինչ որ վերջերում պահանջեցինք:—Միայն «ընթերցանութեան» հատուածները էլ այնպէս ընդարձակ չեն շարադրուած, ինչպէս նախընթացները այլ այսուհետև պէտք է կարդացուին աւելի նոյն ինքն «պատ-

մութեան» Հատուածները, որոնք մինչև այժմ խիստ բաժանուած էին «ընթերցանութեան» Հատուածներէց: Այս փոփոխութեամբ ընտանապէս «խօսելու» վարժութիւնն էլ փոքր ինչ պէտք է փոփոխուի: Քօսելու վարժութիւնը էլ այնպէս ընդարձակ չը պէտք է լինի, որ մանուկները պատմութիւնը «բերան առնեն», և ուրեմն նոյնը կարգալով Հաճութիւն չգրան. մանաւանդ, որ այս Հնարաւոր էլ չէ, որովհետև այսուհետև պատմութիւնները շատ երկար են և ոտանաւորի ձև չ'ունին, որ Հեշտ ըմբռնելու դառնան:

Բայց որովհետև մինչև այս անդ կարդալու ժամանակ մանուկները կիսալանկերը զեղջուած չէին տեսնում, այլ րիւ (ք-ով), այսուհետև պատմութիւնների մէջ կը պատահին նոցա, որ աստղանիշերով էլ աչքի են ընկնում: Այդ կարդալը մի նոր կըրթութիւն է մանկանց Համար, որոնց Համար Հարկաւոր վարժութիւններ տուել ենք Համապատասխան «ընթերցանութեան» Հատուածներում:

Պատմութեանց բովանդակութիւնը ինքն ըստ ինքեան շատ պարզ են, բայց և այնպէս այդ մասին ևս մի քանի ակնարկութիւններ ենք տուել Համապատասխան «ընթերց.» Հատուածներում: —

Որպէս զի էլ չը մտանանք, այս անդ Հարկ ենք Համարում չլիւլել, թէ էթէ և մանուկները բաղաձայնների անունները չը գետեն մեզ չայտնի պատճառով, բայց այսուհետև նոքա պէտք է սովորեն այդ, երբ «բէ» կարդալ սովորել են, և տարուայ վերջը մանաւանդ մենք անհրաժեշտ ենք Համարում, որ մանուկները այդ—բեն—գիմ—դան կարգով իմանան:

— Շատ նշանաւոր է այն խնդիրը, թէ արդեօք բոլոր 17 պատմութիւնները այնպէս մանրամասն պէտք է անցնել, ինչպէս մինչև այժմ անցանք, թէ կարելի է նոցանից մի քանիսը բաց թողնել:

Մենք կարծում ենք, որ բոլորը մանրամասն անցնելու Համար ոչ ժամանակ կը լինի, ոչ էլ Հարկաւոր է: —Պէտք է շատ Հիմնաւոր կերպով անցնել առաջին 11 պատմութիւնները: Բայց քանի աշակերտները առաջ գնան իւրեանց վարժութիւններով, ուսուցիչն այնքան աւելի կը նիստի, թէ աշակերտներն սկսում են աւելի և աւելի զգալի կերպով երկու տարբեր խմբերի բաժանուել: Ոմանք, բանի էութիւնը լաւ ըմբռնելով, շուտ առաջ են գնում, մեւսն էրը կազէ կազ չեա են մնում: Այս կարող

է շատ պատճառներով: Երևան դալ: Կամ աշակերտը երկրորդ տարին է մնացել նոյն դասատան մէջ *), կամ ուսումնարան մտնելու ժամանակ արդէն այլ եղանակով կցկտուր բան սովորած մտաւ, կամ շատ անգամ գուցէ և ուսուցչի անփութութեամբ: Ինչ և իցէ չարքն արդէն չի ծածկւում և չառաջադէմ աշակերտները Համար մեծ տանջանք է կաղերի Հետ կաղալ, որ և անհամբերութեամբ իւրեանց դժգոհութիւնը շատ ակամայ չարութիւններով և խանդարմունքներով կը լայտնեն: Որովհետև ինչպէս Հասակաւորի Համար, նոյնպէս և փոքրերի Համար անտանելի և ձանձրալի է լսել այն բանը, այն ևս երկար միջոցով, ինչ որ Հետաքրքիր չէ: —Այս չարեաց առաջն առնելու Համար միակ միջոցն է՝ ամենայն Հնար գործ դնել, որ դասատան մէջ չը նկատուի, թէ գործը «բէ» է առաջ գնում: Ահա այս նպատակին կարող են ծառայել մեր մնացորդ պատմութիւնները: Եթէ ընթերցողը լաւ ըմբռնեց մեր բացատրութիւնները, նա կը նկատէր, թէ մի որ և իցէ նոր վարժութիւն անպատճառ ոչ միայն այն պատմութեան մէջ կարելի է վարժեցնել, ուր որ մենք ենք մտցրել, այլ ուրիշ պատմութեանց մէջ ևս, ուր որ կամենանք մենք: Ուրեմն եթէ դանդաղութիւնը նկատելի է լինում արդէն մինչև 12-երորդ պատմութեան սկիւրը, այն պատճառով որ մի և նոյն պատմութիւնը շատ երկարում է թոյլերը դեռ ևս չը վարժուած լինելով, այն ժամանակ կարելի է ուղղակի 12-դ պատմութիւնը մէջը մտցնել իւր բոլոր վարժութիւններով, որոնցից Հեշտերը թոյլերին կատարել տալով, իսկ դժուարները չառաջադէմներին, զոր օր. թող թոյլը պատմէ, իսկ չառաջադէմը կարդայ, կամ չառաջադէմը 5 տող կարդայ, իսկ թոյլը 1 տող (այսքանին անհամբերը կը Համբերէ): Բայց այդ 1 տողում թոյլը այն վարժութիւնները պէտք է անէ, որն մէջ որ նա կաղում էր: —Այնպէս ընթացած ուսումը տարուայ վերջը այս արդիւնքը պէտք է պատկերացնէ. բոլոր պատմութիւնների բովանդակութիւնը բոլոր աշակերտներին չայտնի է, իսկ ինչ որ չառաջադէմը կարդացել է, այն բոլորը թոյլը չէ կարդացել:

*) Մենք ամենալուրջ կերպով խորհուրդ ենք տալիս առաջին բաժնի (դասատան) մէջ մանուկին երկու տարի չը թողնել և թէ միայն Հնար կայ: Եւ այս դժուար չէ կատարել. քանի որ երկրորդ բաժնի շարունակութիւնը նոր դժուարութիւններ չը պէտք է պատճառեն:

Բ. ԾՆՈՂԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

13. Տան արարչին և ներսին հասեր (Նոյնը, ինչ որ 10 Հարցմունքը, և բացի այն) Ուսումնարանից սրբան Հեռու է: Քաղաքացու և գիւղացու տուն: Սենեակի մէջ ի՞նչ կա՞հ կարասիք կայ: Ննջաբան, խոհանոց, նկուղ: Գաւթի մէջ՝ աւազան, ջրհոր, լուացարան, ախոռ, աղբոց:

14. Տան արարչին: Ո՞վ է շինել տուել այս տունը, ո՞վքեր շինեցին: Միտութեան նիւթեր՝ ո՞ր պիտի, ո՞ր տեղից, ի՞նչպէս բերուեցան: Ի՞նչ գործ ունի որմնադիրը, հեւանը, դարբնը, ապակիգործը: Հիմք, պատ, շինութեան ուղղութիւնը (ի՞նչ գործիքով), պատ քսելը, ներկելը, և այլն. չորացնել, ընակել: Փոթորիկի վնասը. կարկատանքը: Հին տները քանդում են:

15. Մի հրէի: Հինն էլ նորն էլ կարող է այրուել. հրէի հէ ծագումը. հեշտ վառելի նիւթեր: Բոց, ծուխ, օդի ապականութիւն. երկիւղ, սարսափ, չուսահատութիւն և լացուկոծ. հանդիմանելու փորձեր. հրաշք միջոցներ և մեքենաներ. տան մէջ ի՞նչ կարող է այրուել. մեծ կորուստ (ապահովութիւն). նոր շինութիւն:

16. Ուրի և ի՞նչ: Ի՞նչպիսի բաներ կարելի է ուտել. (կերակուրներ), ի՞նչպիսի—խմել (խմիչքներ): Որոնք հում, որոնք եփած կամ խորոված են ուտվում: Ո՞ր տեղից ենք ստանում: Ո՞վ է պատրաստում: Ե՞րբ և ո՞ր ենք ուտում, նմանապէս աղօթում և շնորհակալութիւն մատուցանում: Ինչո՞ւ համար պէտք է ուտենք: Չափաւոր և զգոյշ:

17. Մի անի փրփուր և ի՞նչ: Հոյ՛ սև, սպիտակ հաց, ցորենից (էլ ինչից): Ի՞նչ տեսակ հացեր յայտնի են քեզ. ո՞րտեղ է թխվում ալիւրից, կաթից, եղից, ջրից, նաև շաքարից կամ մեղրից: Ո՞ր տեղից է ալիւրը: Աստուած օրհնում է մեր դաշտերը (ի՞նչպէս)՝ գիւղացին, ջաղացպանը, հացթուխը հողում են մեզ ամենուս համար: Իւր և պանիր՝ ո՞ր տեղից, կաթից են շինվում: Իւրը աւելի փափուկ և դեղին է պանիրից: Կա՞ն սպիտակ, հեղուկ, քաղցր, նօսր և այլն. ո՞ր տեղից, ի՞նչ բանի է ծառայում: Մե՛ն սրպիսի, ի՞նչ տեսակ է, ի՞նչպէս է պատրաստվում: Ի՞նչ պտուղ և բանջարեղէն գիտես, էլ ի՞նչ տեսակ խմելիքներ:

18. Հոգուտ: Ի՞նչ հագուստներ ունիս, սրն ես հանում քեզանից՝ երբ ուսումնարան ես գալի: Ողջունելու ժամանակ ի՞նչ ես հանում. քաղաքավարի եղիր: Հագնել, հանել, մաքրել: Ո՞վ է շինում. ձեւ, կտրել, կարել, գործել, կարկատել: Հագուս-

տըն ի՞նչի համար է: Փափուկ, տաք, բարակ, հաստ: Ո՞րն է սպիտակ, սև, կապոյտ, կարմիր, և այլն: Ի՞նչ նիւթիցն են: Զարարան մատանի, օղ, շլթայ, ապարանջան, քորոց. սուտ մաղեր. ձեռքի փայտ, և այլն:

19. Դաս: Կոթ (նիւթ), կտրել, ծայր, մէջք. սուր, բութ, սրած, փայլուն, ժանգոտած, հին, և այլն: Ի՞նչ բանի է գործածվում: Կտրում, ծակում է. զգոյշ: Ձմեւի, ածելի, սեղանի, խոհանոցի, սպանդագործի դանակ:

20. Հոյի: Մեծ և փոքր: Երջանակ, կոճակ կախ անելու համար: Ապակին երկարաձև, քառանկիւն, ձուաձև, հաստ. ողորկ, տափակ, փայլուն. մէջքի կողմը անագով ծածկուած, որ սնդիկով թրջուած է: Հայելու մէջ տեսնում ենք նորա առաջ եղած իրերի պատկերը: Կանգնիր շատ մօտ, հեռու հայելուց, ի՞նչեր ես տեսնում: — Զուրն ու մետաղները նմանապէս ցուցնում են հայելու պէս:

21. Այսպէս էլ ժամացոյց, լապտեր:

22. Ընթացի: Հայրս և մայրս իմ ծնողներն են: Որդիք՝ տղայ, աղջիկ, եղբայր, քոյր (հարազատ արեւակիցք), թիւ և հասակ նոցա: Մանուկ—պատանի—արեւահասակ (մարդ)—ձեր. աղջիկ—օրիորդ—կին—պառաւ: Ազգականք՝ մեծ հայր կամ պապ, մամ, հօրեղբայր, թոռ, խնամի, և այլն: Կնքահայր, սան, սանահայր, սանամար: Մառաչք, մշակներ:

23. Ընթացի արարչին: Մարդ և կին ամուսնանում են, հարսանիք, ծնունդ և մկրտութիւն մի մանուկի: Ի՞նչ են անում ծնողները զաւակի համար, ի՞նչ—ծառաները: Սէրը սէր է ծնում: Մանուկները պէտք է սիրեն իւրեանց ծնողաց, ծառայեն և լսեն նոցա. սովորեն և աշխատեն (ի՞նչ): Ուսումնարան չաճախել, եկեղեցի գնալ, և այլն: Առողջութիւն—հիւանդութիւն. մահ, թաղում, սուգ. այրի և որբ, աղքատութիւն—հարստութիւն, մուրացկանութիւն: Մարդասէր, գթասիրտ, կարեկից, խաղաղամիտ, բարեսիրտ, հաճելի եղիւր (որմնց). Աստուծոյ երկիւղ ունեցէք, որ (ծնողների միջնորդութեամբ) ձեզ պահում պահպանում է:

Գ. ՄԱՐԿԻ ԵՒ ԱՆԱՍՈՒՆ

24. Մարդ արարչին: Աշակերտները, ուսուցիչը, և այլն մարդիկ են: Մարդն ունի գլուխ, իրան և անդամներ: Գլուխ՝ ի՞նչ մասեր ես նկատում գլխի վերայ, առջևից, յետևից, վերևից, կողքերից: Դէմք՝ ճակատ, աչքեր, քիթ—նոցա ձևն ու գիւրքը: Գանգը բո-

լորակ, գնդակաձև, կարծր է. մազը փափուկ, երկար, կարած, հիւսած, գորշ, սև, շէկ, կալլն. միտուք(նվ), ծնօտ, ախանջներ. պարանոց:

25. Իրան: Վեզ, կուրծք, մէջք, կողքեր, ուսեր, թիկունք, ողնաշար, կողեր, փոր, սիրտ, թոք, ստամոքս, փորոտիք, արևն, երակի զարկ, երակներ. ոսկորներ, միտ, մորթի—գլուխ, պնտու—թիւն, դերք կալլն:

26. Արար: Ձեռքեր և ոտքեր: թև, բազուկ, ձեռք՝ արտի, մատներով (անուններ) և եղունգներով. յօդուածներ: Ձեռքերով Խնչ կարող են անել: Ոտքի վերին մաս, ոլոք, ծունկ. ոտք՝ ներբանով, ուռուցքով, պճեղներով, եղունգներով—թիւ, դերք և ուրիշ յատկութիւններ: Ի՞նչ են անում ոտքով:

27. Այ և արար: Ո՞ր տեղ, Խնչպէս է: Աչքի խոռոչներ, խնձորը, կոպեր, արտեանունք, արտասուք, տեսութեան կէտը, եղջերուամորթ. շարժողութիւն. տեսնել, շանալ, արթուն լինել, քնել, ակնարկել: Ականջի խեցին, պատեան, կռճիկ, լողողութեան խողովակ, լսել, ախանջ դնել, ձայն. խուլ ու մուկ: Գլխին չը խփել, մազ չը պոկել: Ինչով կարող ես քեզ վերք պատճառել, առողջութեանդ վնասել:

28. Ի՞նչպէս մարդ յարող է լինել և չը լինել (ներհակութիւններ): Մեր—երկտասարդ, մեծ—փոքր, գունատ—կարմիր, թուլ—ուժեղ (գօրեղ), գանդաղ—ճարպիկ, կոյր—խուլ—կաղ—առողջ—տխուր—հարուստ—մեծատուն—խելօք—, բախտաւոր—, մաքուր—, արխ—սիրտ—բարի—(չար, վատ), պարկեշտ—անպատկառ, աստուածապաշտ—անաստուած, ազնիւ—անազնիւ (գող, խախտիպ), աղ—նիւ—գուհիկ:

29. Մարդու և անասունների շայնք: Մարդը կարող է խօսել (Խնչ, ինչով), կանչել, աղաղակել, երգել, փչել, ուշացնել (սուլել), ծիծաղել, լալ (ինչով), հազալ, փռշտալ, կալլն: Ո՞ր անասունները կարող են նոյնք: Ո՞ր անասունները բառաչում են, մաչում են, բզզում են, հաչում են, խրխրում են, խրխնջում են, բարբաջում են, մլաւում են, զրզրում, կռկռում են, ճիճվում են, երգում են, թշշում են, սուլում են, մկում են, ճլվում են, գալլացի են ասում: Այն ձայներից որը պարզ, խուլ է: Ո՞ր կենդանիք անձայն են:

30. Մարդու և անասունների շարժողութիւնք: Մարդն ու կենդանին ապրում և շարժվում են կամաւ (խոկ բոյսերն ու քարերը): Մարդը քաշում է (կանգնում, պառկում, նստում է), վաղում, ուսնում

է, կախ է մնում. ելնում, իջնում է, հաւասարակշռութիւնը կորցնում, ընկնում, և դարձեալ վեր է կենում, դառնում է, պտտում է, խոնարհում, ծռվում է աջ ձախ յետև, գլուխը դարձնում է ամենայն կողմ, լողում է. զարկում է, ձգում է, շուռ է տալիս, գլորում է, կալլն:—Ո՞ր անասունները ուտելն են անում, թռչում են, թռչկոտում են, սողում են, լողում են, ջրասույզ են լինում, կալլն:

31. Գանի: Քանի ստ ունի ճնճողկը: Քանի ճանկեր իւրաքանչիւր, երկու սոսի վերայ: Ո՞ւր և Խնչպէս է նորա կուրցը, փետուրները: Խնչպէս է շարժվում, խօտում: Ո՞ւր է շինում իւր բունը. ինչից և Խնչպէս է շինում: Ի՞նչ է ուտում: Համարձակ է, ձմեռը մինչև մեր գաւիթն է մտնում (ինչով): Տուր նորան կարեկցութիւնից կերակուր: Ամառը փնտռում է նաև թրթուր, որդունք, ընչ:

32. Կարու: Ո՞րպիսի ընտանի կենդանիք յայտնի են ձեզ: Կատուի գլխաւոր մասերը: Կատուի գլուխը շօշափող մազերով (մըք), փոքր ախանջներ, փայլուն աչքեր (երկրաձև բբով): Փափուկ, տաք մորթի: Թաթիկները չորս ճանկերով, որ չետ քաշուել և ծածկուել կարող են: Չար և նենգ է, բայց թողնում է, որ չփեն, և այն ժամանակ ամենայն մտերմութեամբ խրխրում և մլաւում է. մաքրվում է (Խնչպէս). նորա պնացքը դողչ և անլուր է, մթութեան մէջ լաւ է տեսնում. լաւ մազլցում և ուսնում է. մկներին (ինչ է անում և ինչպէս), դողանում է (ինչ):

33. Արար: Թռչուն: Գլխաւոր մասեր: Գոյն: Գլուխ կտուցով, թաղով, վզի օձիքներով (մկրտքով): փետուրներ՝ ծածկոց փետուրներ, աքիի փետուրներ, թռչելու փետուրներ (մըք): Ոտքեր առջևի և չետևի ճանկերով: Ոտի եղջիւր. կուրասիւր, աքաղաղների կռիւ. աղաղակում է (Խնչ). արթուն է, հաւերին իւր մօտ է գրաւում և պաշտպանում է: Կերակուր. ձուեր (տալլն է):

34. Հաւ: Գլուխ, իրան, անդամներ. կտուց, փետուրներ, թևեր, աքի, ճղեր և ճանկեր (քանի): Մեծութիւն: Փետուրները բմբլով և խողովակով. մեծ և փոքր փետուրներ. գորշախաչա բծերով: ձկերով քթթում ու փորում է (մը տեղ) ինչիւ: Ի՞նչ է փնտռում և ուտում: Ձու է ածում, կռկռում է, աղաղակում է, թխում է: Հաւատուն, թաւ, բուն: Չապեր (վառիկներ): Մորթում, փրթկում են, եփում են:

35. Զու (Հաւի): Երկար բոլորակ, սրածայր, սպիտակ. կարծր,

հրատուող կեղև, սպիտակոցը հեղուկ, փայլուն. դեղնուկը գնտա-
ձև է (նւր է): Հուճ, խաշած ձու (դասակի նշան), ուտում ենք: —
Ինչ բաներ ձուածն են: և զս յնուսոծ յն ուրջամոյ յ յնասարս

36. Մուս: Ամենափոքր կաթնատուն է: Գլխաւոր մասեր:
Սրածայր դունչ, երկար պոչ, սուր հոտոտելիք ունի (Բնչ
բանի համար): Բնակում է ծակերում: գիշերը դուրս է դալիս այն
տեղից, կրծում է կերակուրները (Բնչ), կտրտում է թուղթ և
հազարատ (ինչո՞վ): Արագաշարժ է. ոտանում և ծվծվում է, չափա-
զանց խիստ բազմանում է: Ո՞վ և Բնչպիս է բռնում նորան:

37. Եւս: Գլուխ, իրան, ոտքեր (անդամներ): Գլուխ երկա-
րացած, սրացած, դունչ, ատամներ, քիթ երկու ծակով, 2 աչք,
2 ականջ (նւր). վիզ, մէջք, փոք, պոչ, 4 ոտ մատներով և բութ
ճանկերով: Մեծութիւն և գոյն. մազերը, գանգո՞ւռ թէ ուղիղ:
Հաչում են, վազում են, ոտանում են, կծում են. Բնչ է ուտում.
Բնչ բանի է ծառայում մեզ: Որպիտի շներ են յայտնի քեզ:
Եան հաւատարմութիւն՝ առած է:

38. Ոչխոր: Գլխաւոր մասեր շան պէս: Մազեր չունի, այլ եր-
կար, փափուկ, գանգո՞ւռ բուրդ. խուզել, նորա գոյն: Ոտքերն ու
գլուխը մազոտ, ոտքի պճեղներ: Պտուկներ (նւր), կաթ: Արու՝
խոյ, էգ՝ մազի. գառ: Մաշում են. հեղ, համբերող, չեմար են.
արածում, ուտում են (Բնչ): Հովիւ, խաշն:—Մորթում են, կաշին:
Ի՞նչ ենք շինում բրդից:

39. Գորշ: Աշնան զրթղըթում է (նւր): Ինչպէս է նստում
ջրի մէջ: Լայն բերան, 2 մեծ աչք, բարակ մարմին. 4 ոտք, չե-
տեկներ երկար և լողամաշկերով (ինչո՞ւ համար): Անաչազոյն,
լորձունքալին, անմազ և անփետուր. մերկ: Գորտի ձուեր լորձուն-
քի մէջ: Նորածին գորտերը Բնչ կերպարանք ունին, չետո՞յ: Թռչ-
կոտում և լողում են:

40. Կործարար (ձուկ): Կերպարանք. գլխաւոր մասեր: Գլուխ
բերանով (ծնօտներով) և քիմուխտներով. լողակներ (նւր, ինչո՞ւ):
Պոչ թեփ, Բնչպիս են սոքա շարած: Գոյն: Ապրում է ջրի մէջ,
լողում է, լողակներով թիւաւարում է ամենայն կողմն ուղղահա-
ջեաց և հորիզոնական ուղղութեամբ. աշխօժ է. ուտում և խմում
է. ձայն չունի: Օղի մէջ սատակում է. եփվում կամ տապակվում
է: Ի՞նչ ձկներ յայտնի են ձեզ:

41. Մեղու: Գլուխ, կուրծք, վերջամարմին: Մծելու կնճիթ,
2 շողափողք, 2 աչք. խալթոց վերջնամարմնի վերայ. խալթիւ:

4. մաշկի թւեր՝ երակներով: Թռչում է (նւր) և բզրում է. 6 ոտք
(նորքան իւրաքանչիւր կողմ, մարմնի ո՞ր մասի վերայ): Մեղուները
բնակում են փեթակում, շինում են մեղ և մոմ.—Սշխատութեան
օրինակ են:

42. Երկու (թրթուր): Երկար, փափուկ, շատ չօղերից
կազմուած կենդանի է: Իւր շրթունքներով մանում է և հիւսում
է երկար հիւսուածք պատանքի նման (Բո՞ւո՞) ինքն էլ մէջն է
մնում, այն տեղից մենք ստանում ենք մետաքս: Ապրում են
սպիտակ թթի ծառերի տերեւերով: Երբ որ բոժոժը պատարում
է, թրթուրը դառնում է թւաւոր միջատ՝ մեղուի պէս:

43. Անասունների սնունդ: Ինչո՞ւ է հարկաւոր սնունդը: Ի՞նչ են
ուտում մեր բնտանի անասունները, (գաղանները), մկները. թռ-
չունները, թրթուրները, ձկները, գորտերը, և ո՞ր տեղ են դանում
նոքա իւրեանց կերակուրը: Ո՞ր անասունները միայն բուսեղէնով
են կերակրվում. որո՞նք մտով: Ի՞նչպիս են ուտում նոքա: Ո՞վ է
հոգս քաշում նոցա համար:

44. Անասունների Բնուարան: Մարդու բնակարան՝ տաղաղար, տուն,
պալատ.—բարանձաւ, վրան: Ո՞ւր են բնակում մեր բնտանի անա-
սունները (մի առ մի անուանել), գաղանները, թռչունները,
գորտերը, ձկները, մեղուները, և այլն: Ո՞ր անասունները իւրեանց
բունը շինում են գետնի տակ, գետնի վերայ, անտառում, ծա-
ռերի և թփերի վերայ: Առ հասարակ Բնչ բանի ծառայում է
բնակարանը: Որո՞նք չեն շինում բնակարան իւրեանց համար:
Որո՞նց համար մարդն է շինում:

Դ. ԱՄԱՌՂ *

45. Մաշկի և դերմեր: Պարտիզում, դաշտում, սարի վերայ,
անտառում, ծառուղու վերայ, պատուհանում բսնում են բոյսեր
կամ տունկեր (ծառեր, թփեր, ծաղիկներ, խոտեր): Նոցանից ո՞րը
յայտնի է ձեզ: Ի՞նչ ծաղիկ էք բերել ձեզ հետ: Յողուն, բաժակ,
պսակ, առէջք, փոշույ թելեր: Գոյն, ձև (գանգակ, ձագար, ափսէ
և այլն), հոտ, տեղի բուսանելու: Փունջ, պսակ:—Տերեւեր՝ կոթ,

*) Մանուկները զանազանում են միայն ամառ և ձմեռ: Զատիկի տանով
առանձին տպաւորել պէտք է տալ դարունքի գարափաբը իսկ այգեկու-
թով՝ աշունքի գաղափարը:

տերևէ Երես (սրտաձև, ձուաձև, դժակերպ), բոլորակը (անթերև, ծերպաւոր, սղոցած, փշոտ): Սաղարթ. ասեղնատերև: Նկարեցէք մի տերև:

46. Հողորձ և Խողոր: Հաղարձ՝ գնտաձև, ողորկ, փայլուն, փարբաշերտ, սպիտակ կամ կարմիր. Հիւթալից. աճում է ձութ ձութ. կոթ, ոստ, բուն, Թուփ. Թուփը շատ ցածր. կանաչ տերևներ: Խաղող՝ նման, բայց կանաչադուր, ոչ այնպէս փայլուն, աւելի երկար և ձուաձև. Հատիկներ ունի, Թուփը շատ աւելի բարձր, մաքցում է և Հաստատուում է իւր բեղերով: Ուր են բնում նոքա:

47. Կեռաս և Տիրաս: Կեռաս՝ նախ կանաչ, չետոջ մուգ կարմիր, փայլուն սևագոյն, ողորկ, գնտաձև. Թթուաշ բացը Հիւթ. բոլորակ կորեղ միջուկով. կոթի վերայ է բունում. ճաղիկները նախ սպիտակ են լինում. կեռասի ծառը բուն ունի, ճիւղեր, ոստեր, սաղարթ, կոկոմներ և տերևներ: Տիրաս՝ նոյն ցեղիցն է, բայց աւելի Հաստ ու մեծ է, երկար ձուաձև, տափակ, մէկ կողմից ճեղքուածի պէս, մուգ դեղին է բծերով, կորեղը երկարաձև, և մետաքսի պէս երես ունի. միողը կորեղաւոր է: Բուն Հաշատանի պտուղ է, ինչպէս և խաղողը:

48. Խնձոր և Գոռ: Խնձոր՝ բոլորակաձև, վերև և ներքև սղոցած. կճեպը կանաչ, կարմիր, մուգ կարմիր (Թշեր): Միսը սպիտակ, Հիւթալից, Թթուաշ բացը: Կտրել՝ միջուկի խոռոչ սև կուտերով: Վերև ճաղիկ, ներքև կոթ. ծառ: Տուրք բղբանի ձևով, վերև բոլորաձև, ներքև կոթի մօտ սրածայր. միւս մասերով խնձորի նման, շաքարի պէս բացը: Երկուսն էլ վայր են ընկնում, Հասնելու ժամանակ, որթունք են ստանում, փտում կամ Թառամում են, և Հում և եփած ուտում ենք: Համեմատիւ խնձորի, տանձի, կեռասի և ծերանի տերևները:

49. Գոռ: Արմատ (մի տեղ): Բուն՝ ուղղահայնաց, բոլորակ, Հաստ կամ բարակ. կեղև սղորկ կամ խորշուբորտ. փայտ օղակներով. սղոցել, վայր ձգել: Սաղարթ՝ ճիւղեր, ոստեր, կոկոմներ, տերևներ (մի տեղ, թնչ տեսակ, կրք), ճաղիկներ (նոյն Հոց.) պտուղներ (թնչ տեսակ), մեծութիւն, կարծրութիւն. փոթորկի, ձմեռաչին և ամառաչին ժամանակ: Ի՞նչ ծառեր եւ ճանաչում. ուր են ամենից մեծերը բուսած:

50. Ամառուայ վերջը: Կէս օրին արեգակը ուր է կանգնած, ուր տեղ է ելանում և մայր մտնում: Երկար օրերը պակասում են.

Թառունները էլ չեն երգում և ճաղիկները չեն ճաղկում: Էլ այնպէս տաք չէ, աւելի Հով է: Խոտ, միող, ցորեն կթվում են. էլ թնչ պէտք է կթուի: Մեր գնացած զբօսանքներից ամենամեծը որոնք են:

Ե. ԺԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ԵՂԱՆԱԿ

51. Որ և Գիշեր: Արեգակը Հրանիւթ գունատ է, շատ Հեռու, մեծ է. երևում և ջերմացնում է իւր ճառագայթներով. արևելքում ելանում է. արջալոյս. դառնում է օր, լուսանում է (բարձր լոյս). ես այդ կարող եմ տեսնել: Առաւօտ է: Արեգակն աւելի բարձրանում է, մեկ մերձենում է—կէս օրից առաջ է. ամենաբարձր տեղն է Հասնում, մեր գլխին է կանգնում—կէս օր է. իջնում է—կէս օրից չետոջ է. մայր է մտնում արևմուտքում—երկուց է. մթնանում է, խաւար է. Հով, ցուրտ է—գիշեր է. լուսնեակն ու աստղեր երևում են (միշտ): Օրերը կրք աւելի երկար են, գիշերները կրք: —Զարթնում ենք սառաւօտեան. քնելու ենք գնում երեկոյեան. առաւօտեան և երեկոյեան աղօթք: Մարդիկ և անասուններ քնում են. Հասան ու քաղաղն է արթուն:

52. Ժամացոյցը չի ման գալիս, պէտք է լարել, բանալիք. չիկ չիկ լսվում է: Մեծ նետը մի անգամ լրիւ պտտում է մի ժամում, փոքրը մի անգամ 12 ժամում: Որ ժամացոյցները զարկում են: (1 ժամ. = 60 րոպէ. 1 րոպ. = 60 վայրկեան): 24 ժամ = 1 օր. 7 օր = 1 շաբթ. 4 շաբթ. = 1 ամիս (լուսնեակը մէկ անգամ լրանում և նոր է. թնչ ձև ունի). 12 ամս. = 1 տարի: Շաբաթուայ օրերը: Քանի տարեկան ես գու, խի դու (մի և ծննդեան օրը): Առաւօտը կրք ես գնում ուտումնարան, կայլն:

53. Քառի և եղանակի փոփոխութիւն: Հովն ու քամին զգում են, բայց չեն տեսնում. աներևոյթ, չօչափելի. փչում է մեղմ, ուժով մրբկացող. թնչ պէտք է լինի Հետևանքը: Երկնքի վերայ ամպեր՝ կուտակուած, խոնաւ և Հով, չետոջ պարզվում է և տաքանում: Անձրև բոյսերին սննդում է, կայլն: Որտուումն ու փայլատակումն (տարափ), ցող, մէգ, եղեամն, ձիւն: Ուր է գնում անձրևի ջուրը: Հաւաքուելով դառնում է աղբիւր (ջրհոր), առու, վտակ, գետ: Չիններ, ջրաղացներ, նաւեր: Ի՞նչպէս ենք պաշտպանվում անձրևից (տուն, անձրևի Հովանոց):

Գ. ՉՄԵՌԸ

54. ԶԻՆ: Օրերը շատ կարճանում են, գիշերները՝ երկարանում. արեգակը շատ ցած է կանգնած (մ.թ.). շատ անգամ չենք տեսնում նորան: Մառերը տերեւազուրկ, մերկ. ցուրտ, պարզկայ. ձիւն սպիտակ, կոյտ կոյտ, ցանքի ծածկոց: Մառուց՝ փայլուն, բարակ, թույլ, վտանգաւոր. Հաստ, պինդ, սահնակ. ձընագնտի, ձնէ խաղ: Սենեակի մէջ տաք է, վառարանը վառվում է. աշխատութիւն, հէքիւթներ, խաղ ճրագով ձմեռուայ երկար երկարներին: Շուտով օրերը կը տաքանան, կը պայծառանան, կ'երկարեն. գարունըը գալիս է. սառուցն ու ձիւնը հալվում են:

55. Որոշու էրը է սկսվում որսորդութիւնը, ինչո՞ւ համար այդ ժամանակ: Հրացան, վառօղ, որսկան շուն: Որսորդն ընկնում է սար ու ձոր, դաշտ ու անտառ փնտռում է ջէշրան, լոր, կաքաւ, փատեան, աղուէս, գալչ, նապաստակ՝ կամ ուտելու կամ մորթի համար. Հետամուտ է նոցա, լցնում է հրացանը, սպառում է, արձակում է, սպանում կամ վրիպում է. շունը փնտռում և բերում է սպանած որսը, որսորդը հաւաքում է, երեկոյեան դառնում է տուն: Գարսայցու ու մայրացու մի համոց ցմմտամանս մ

56. Նոր որդի, Ինչքն ենք ասում նոր տարի: Անցեալ տարին լրացաւ անցաւ, սիրուեցաւ նորը: Այն սը տարին էր, այժմ սրն է: Այս տօնը տօնում է ուսումնարանն ու տունը: Ամենայն տան մէջ պատրաստվում է սինիէ վերայ Գործնու, խնձոր, չամիչ, շաքարեղէն, և լուսաւորվում է սինին մեղրամոմով, որպէս զի «քաղցը պատուէք» և լուսաւոր լինի ձեր կեանքը: Ամենայն մանուկ առատ առատ նուէրներ է ստանում իւրեանց ծնողներից: Յիշեցէք աղքատներին և զոհութիւն տուեցէք Աստծուն: Այս ժամանակ պատ է և եկեղեցին էլ պատրաստվում է ամենամեծ տօններից մէկը տօնելու (Երը): Այն է՝ Յիսուս մանուկի ծննդն տօնը: Երբ որ «ղամբարափայլը» լսէք, իմացէք, որ այդ աւետումը չի շեցնում է, թէ ինչպէս Յիսուս սիրել է մանուկներին և օրինակ է եղել ձեզ:

Ե. ԱՍՏՈՒԱԾՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ *

57. Մարդիկ կարող են ցորեն ցանել, հնձել, ալիւր դարձնել, հաց շինել, բայց չեն կարող ցորեն ստեղծել. Աստուած տալիս է անձրև և արեգակը ջերմութիւն և կեանք — նա օրհնում է՝ նա ստեղծեց ըզայ, անասուն մարդ. ամենայն է: Նա ամենայն տեղ է և ամենայն բան զիտէ, թէ ով ինչ է անում, արդեօք բարի, թէ չար:

58. Ով է ասում մեղուին, թէ քո սեղանը ծաղկեղենք մէջ պատրաստ է. ով է տալիս ճնձղուկին տաք փետուր, թիթեռնիկին սիրուն թևեր: Աստուած ամենու համար խնամք ու նի: (Մեղ լինէ է շնորհում): Նա գթաւատ հոյ է իւր ամենայն որդի համար, օգնում է կարօտութեան և նեղութեան մէջ:

59. Աստուած մեզ ամենուս սիրում է իւր որդի պէս: Նա է սէր: Մենք Աստծուն չենք տեսնում, իւր փոխարէն՝ նա մեզ տուել է հայր և մայր. նոքա ինձ սիրում է (ինչո՞ւ է երևում). ես պէտք է երեսօրոր լինեմ նոցա, պէտք է լինեմ նոցա. վատութիւն թողնեմ, լաւութիւն անեմ, ոչ թէ պատժեց վատեանալով, այլ նոցա և Աստծուն սիրելով: Ես պէտք է սիրեմ՝ եղբօրս, բրոջս, ամենա չն մարդուն, նաև աղքատին և անբախտին, որբէրն: Եթէ քեզ սիրում եմ, ուրեմն Աստծուն ևս սիրում եմ:

60. Ով Աստուած է սիրում, պատվում է ծնողաց և ընկերին սիրում է, նա Բարեպաշտ (լաւ մարդ է). նա ոչ ոքին չարութիւն

* Նեոեալ կրօնական գաղափարներ՝ մանկանց սրտերի մէջ հաստատելու համար՝ անօգուտ է այնպէս պատրաստի մատակարարել լսողներին ինչպէս որ զրուած են: Ընդհակառակ նոքա ցոյց են տալիս միայն թէ տարուայ ընթացքում Ծոթարողն ո՞րպիսի և ի՞նչ գաղափարներ պէտք է ունենան մանուկները: Գեղջը ծնում է զգացմունք և թողնում է անջընջելի սպաւորութիւն մարդու սրտի մէջ: Այս այդպիսի դէպքերի վերայ մատնացոյց անելը՝ Հեոեալ տողերի նպատակն էր: — Իսկով ուսուցելը կ'իմանայ, թէ այն ինչ որ մէկ յօդուածի մէջ է ասուած, գուցէ տասը զանազան դէպքերում զանազան մասերով պէտք է լուսաբանէ՝ մինչև որ յօդուածի ամբողջ միտքը կարգով ասեցնել է տայ մանուկներին: Այ միայն ամբողջ ուսումնարանական կեանքը, այլ մի կանոնաւոր կրօնի դաստառութիւնը՝ սրբազան պատմութեան ամենայն օրինակներով՝ առիթ պէտք է տան այդպիսի գաղափարներ կազմելու համար: Սեր յոյ ունինք շուտով մի այդպիսի դասագիրք հրատարակել: (Աղօթքներ ուսուցանելն և տօների մասին տեղեկութիւն տալը անհրաժեշտ կարեւոր է, սակայն ընտրութիւնը թողնում ենք ուսուցչին):

չի անում. Ինչ որ ուրիշինն է, նորանից չի խլում—նա աշխ է, նա գող չէ, խաբեբայ, ստախոս չէ. Խոճարանն ասում է նորան, թէ մըն է բարի և որը չար. (դու այդ զգացել էս):—Ոչ միայն մարդուն պէտք է կարեկից լինել, այլ աստուծոնքն ևս պէտք է խղճալ, առանց Հարկի չը պէտք է սպանել նոցա, և երբէք չը պէտք է շարժել նոցա: Մի տանջիւ ճանճին, թռչունին. մի քանդիւ ծիծեռնակի բոյնը: Անասունն էլ ցաւ է զգում, ինչպէս և դու:

61. Ով որ Աստծուն սիրում է, նա խօսում է նորա Հետ. նա աշխատում է և Խոյր-Բիւն է խնդրում նորանից իւր մեղաց Համար: Այս անում է բարեպաշտը ամենայն օր, մանաւանդ Կիրիթ օրերին. այդ ժամանակ Հանդատանում աշխատութիւններից և գնում է Երեւել, ուր Կիրիթ նորան կանչում է: Տօնական օրեր:

62. Մենք ամենքս ուրախ ենք, որ աստուծոնքն ևս կարող ենք մենք կամ մեր ծնողը Կիրիթանալ: Եթէ մաչրդ Հիւանդ է, նա չի կարող աշխատել և խնամել քեզ, նա չի կարող ուտել խմել, նա թոյլ է և թշուառ: Այն ժամանակ դու վաղում ես բժշկի մօտ, որ օգնէ (Ինչպէս): Բայց նա միշտ օգնել չի կարող: Դարձիւր ուրիշ բժշկին, երկն այն Հօրդ, որ ողորմի մօրդ: Բայց վերջապէս ամենքս պէտք է մեռնինք, մենք մահկանացու ենք: Տեսել ես դու մի մեռանողին: Ով որ Աստծուն սիրում է, նա մահուանից չէտոյ կ'արժանանայ, որ Աստուած նորան իւր մօտ առնէ երկինքը: Աստուծոյ օրհնութեամբ մենք այժմ ուսումնարան ենք գնում, և սովորում ենք նորա պատուէրները, և մենք կարող ենք մտնել չափօտնական Հայրական տունը, երկինքը, եթէ մենք այստեղ պարկեշտ ենք և ուղում ենք այդպէս մնալ:

2013 5093

« Ազգային գրադարան

NL0063194

